

303041

A KOMÁROMVÁRMEGYEI ÉS
VÁROSI MUZEUM-EGYESÜLET

==== 1908. ÉVI ====

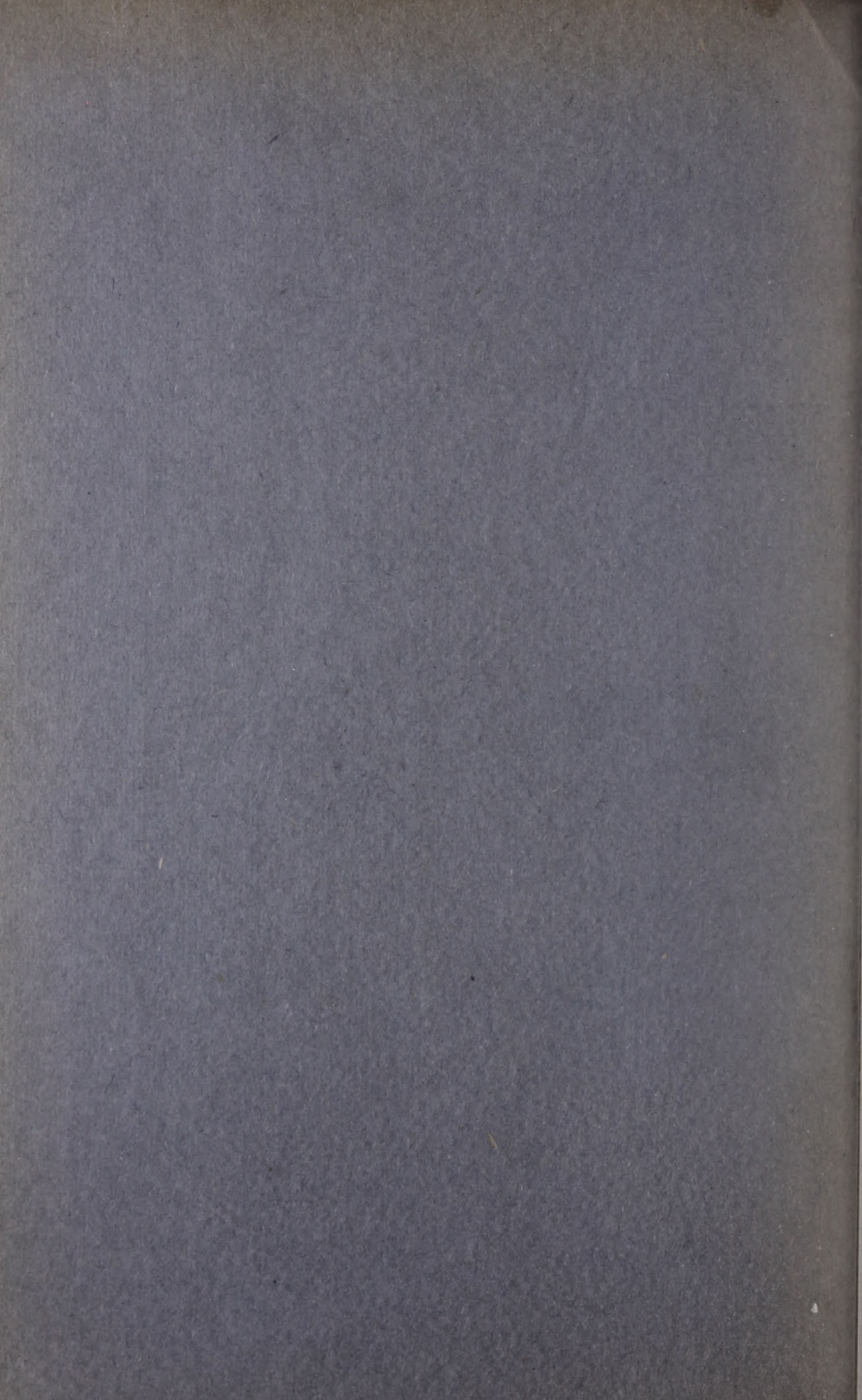
ÉRTESITŐJE

Szerkeszti :
ALBÁRI GYULIA
titkár.

XXII. egyleti év (XIV. évfolyam)

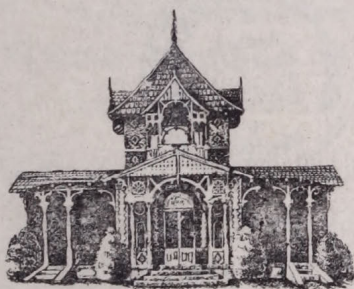
SPITZER SÁNDOR KÖNYVNYOMDÁJA KOMÁROM

A KOMÁROMVÁRMEGYEI ÉS
VÁROSI MUZEUM-EGYESÜLET

:: :: :: :: 1908. ÉVI :: :: :: ::

ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI:

ALAPI GYULA

TITKÁR

XXII. EGYLETI ÉV (XIV. ÉVFOLYAM)

A Komáromvármegyei és városi
Muzeum Egyesület

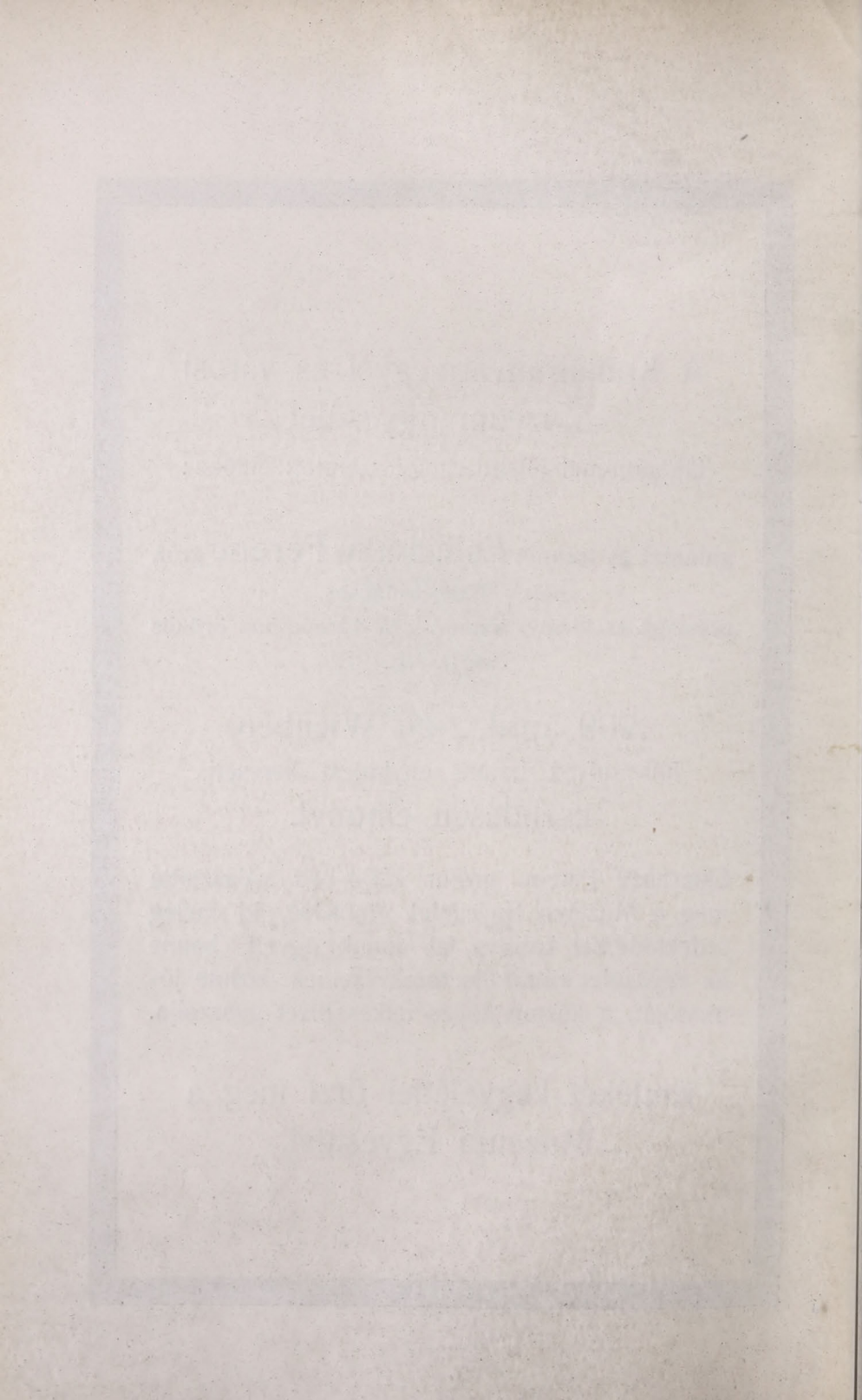
fájdalommal jelenti, hogy szeretett elnöke :

galántai és fraknói **Esterházy Ferenc** gróf,
belső titkos tanácsos,
császári és királyi kamarás, a főrendiház örökös
tagja stb.

1909 április 2-án Wienben,
hol súlyos bajára enyhülést keresett,
csendesesen elhunyt.

Esterházy Ferenc grófot 1904-ben választotta meg a Muzeum Egyesület elnökévé, ki meleg érdeklődéssel karolta fel annak ügyeit, benne az egyesület kulturális törekvéseinek őszinte jóakaróját, a közmívelődés lelkes hívét gyászolja.

Emlékét kegyelettel őrzi meg a
Muzeum Egyesület.

HIVATALOS RÉSZ.

Nagytekintetű Országos Főfelügyelőség!

Tekintetes Közgyűlés!

A lefolyt 1908. évnek kiemelkedő és egyesületünk életében korszakot alkotó eseménye Apponyi Albert gróf közoktatásügyi miniszter ur ő nagyméltóságának az a nagyelkü elhatározása, amelylyel muzeumunk állandó és végleges otthonának biztosítására 100,000 K. államszegélyt engedélyezni méltóztatott, amelynek első részlete fejében 6000 K-t utalványozott is Kálmán Rudolf főispán úr őméltósága kezehez.

I. Az 1908. év történetéhez.
Uj muzeum.

E magas támogatás megacélozta már-már lankadó erőnket, mert látva husz évi munkának eredménytelenségét, méltán csüggedhattünk el, míg most, látva gyűjteményeink jövő sorsának biztosítását, ujult erővel és kedvvel fogunk a munkához, hogy egybegyűjtsük szűkebb hazánk multjára, néprajzára és természetrajzára vonatkozó anyagot, amelyet az uj otthonban feldolgozni is képesek leszünk.

A másik nem kevésbé örvendetes esemény Komárom szab. kir. város törvényhatóságának az a határozata, amelylyel az építendő muzeum és könyvtár épülete céljaira a volt kisgimnázium telkét és épületét felajánlja. Ez ügyben Szalay Imre min. tanácsos, a Magyar Nemzeti Muzeum igazgatója, országos h. főfelügyelő, Mihalik József kir. tanácsos, a muzeumok országos felügyelője, főfelügyelőségi előadó és Hüttl Dezső dr. műegyetemi tanár, építési szakfelügyelő urak 1908. év június hó 16.-án újból helyszíni szemlét tartottak Domány János kir. tanácsos polgármester ur vezetése alatt és az épületet a muzeum céljaira alkalmasnak találták.

A lefolyt 1908. év a munka jegyében mult el. Muzeum-Egyesületünk csendben, lármás eszközök nél-

kül fejt ki tevékenységét és kulturális működésének mégis megvannak a maradandó nyomai.

A Ghyczy
emlékünnap.

Igy egyesületünk feladatának tekinti, hogy itt született nagyjaink emlékét időnként felujtassa és azokat megörökítse. 1908. évben mult el száz éve Ghyczy Kálmán születésének. Ujkori politikai történetünk e tiszteletreméltó alakjának szülőházát egyesületünk kezdeményezésére társadalmunk lelkes áldozatkészségéből diszes és művészi kivitelű emléktáblával jelelte meg a Kálmán Rudolf főispán vezetése alatt a város és vármegye törvényhatóságai alakult emlékbizottság és október 27-e, az emléktábla felavatásának napja, országos ünnepé lett, melyen résztvettek a kormány részéről, Wekerle Sándor dr. miniszterelnök és Günther Antal igazságügyminiszter önmagyméltóságai, a földmivelésügyi miniszterium képviselőjében Ottlyk István államtitkár ur, Popovics Sándor és Kupecz Ödön pénzügyminiszteriumi államtitkárok, a képviselőház és főrendiház küldöttségei, a pénzügyminiszterium tisztikarának, a szomszédos és a helyi törvényhatóságok, a helyőrség, a helyi hivatali testületek egyesületek, iskolák küldöttségei. Ghyczy Kálmán emlékezetét értesítőnk más helyén méltatjuk.

Ásatások.

1908. évben folytattuk az izsai leányvári castrum ásatását a Műemlékek Országos Bizottsága nagylelkű támogatásával, mely erre a célra 600 K később pedig újabb 500 K államsegélyt engedélyezett. Az ásatást Tóth Kurucz János tagtársunk vezette, aki a castrum belső építkezéseinek kétharmadrészét feltárta. Az alapfalakat Pöschl Ferenc kir. főerdőmérnök tagtársunk felmérte és arról pontos helyszíni rajzot szerkesztett. A Műemlékek Országos Bizottsága megbízásából szeptember 29.-én Kuzsinszky Bálint dr. egyetemi tanár úr tekintette meg és arról elismeréssel nyilatkozott. Az ásatások alkalmával egy teljesen ép fürdő medence is napvilágra került, ezenkívül több lelet, melyet az előző csoportos gyűjtemény mellett állítottunk ki.

Weszelovszky János régészeti ör a kecskédi bronzkori urnasirmezőn ásatott szép eredménynyel.

Végül az ácsi dunamenti római castrum kiásatása

íránt is tettünk lépéseket, ez azonban anyagi eszközök híján ez évben kivételre nem kerülhetett.

Egyesületünk ásatásaival a dunamenti limes kérdésének tisztázásához is tőle telhetőleg járulni óhajt, mely hazánk ókori történetének egyik tisztázandó fejezetét képezi.

Évi közgyűlésünket május hó 25-én tartottuk meg, mely alkalommal Kollányi Ferenc prelátus, jáki apát urat a Magyar Nemzeti Múzeum igazgató örét, vármegyénk fiát a hazai történetírás és egyháztörténet e kiváló munkását tiszteleti taggá választotta meg Egyesületünk, Alapi Gyulát, az egyesület titkárát pedig alapító taggá.

Tiszteleti és alapító tagok.

A Múzeum-Egyesület közreműködésével indult meg a komáromi bencésrendi főgimnázium tanári karával együtt rendezett ismeretterjesztő, tudományos előadások sorozata, melyet Konkoly Thege Miklós dr. miniszteri tanácsos ur öméltósága, tiszteleti tagunk nyitott meg december 15-én Böcklin és művészete cím alatt tartott előadásával, amelyet Vidóczy Asztrik főgimnáziumi tanárnak A nyelv és élete című előadása követett december 22-én. Mindkét előadás nagyszámu és diszes érdeklődő közönséggel töltötte meg a főgimnázium disztermét.

Tudományos előadások.

A múzeum gyűjteményei az 1908. évben is örvedetesen gyarapodtak. Az izsai és kecskédi ásatásból számos tárgy került régiségtárunkba. Ebben az évben kezdtük meg a néprajzi tárgyak gyűjtését is, amely igen szép sikerrel kecsegtet. A gyarapodás az egyes tárukban a következő:

II. A gyűjtemények gyarapodása.

a) a könyvtárnál	84
b) a régiségtárnál	778
c) a néprajzi gyűjteménynél	12
d) a képzőművészeti „	42
e) a természetrajzi „	6

1908. évben államsegély címén 600 K, összeget nyert múzeumunk és pedig a régiségtár 400 K. és a néprajzi gyűjtemény 200 K.-t. a mult évi maradvánnyal, 127 K-val együtt tehát 727 K-ról számolunk el.

III. Államsegély.

Szerzeményeink közül kiemeljük a herendi-gyártmányu porcellán készletet, melyet vétel útján szereztünk, továbbá egy középkori szakállas-ágyut, egy pallost, az 1848/49-es

IV. Nevezetesebb szerzeményeink.

szabadságharcra vonatkozó ereklyéket, végül a kecskédi ásatásból nyert bronzkori diszitett edényeket, amelyek a formák változatosságával tűnnek ki.

V. A gyűjteményekben végzett munka.

Muzeumunk annyira túl van zsúfolva a gyűjtött anyaggal, hogy annak rendezéséről addig, míg alkalmas helyiség rendelkezésre nem áll, szó sem lehet. Az egyesület könyvtárának a vármegyei könyvtárral való egyesítése folytán szekrényeinkben elegendő hely szabadult ugyan fel, de ezt az időközben gyűjtött anyag teljesen megtöltötte. A könyvtár gyűjteményeink közt az, amely teljesen rendezve áll tagjaink rendelkezésére. Az évi gyarapodást Alapi Gyula könyvtárőr dolgozta fel és értesítőnkben teszi közzé időnként.

VI. A muzeum látogatása.

A muzeum a tavaszi, nyári és téli hónapokban minden vasárnap nyitva volt a nagyközönség számára, mely sűrűen látogatta a muzeumot.

Megtekintették az év folyamán a következő notabilitások és szakférfiak: Réthy László dr., a M. Nemzeti Muzeum igazgató öre, Haugh Béla szekszárdi muzeum ör, Gyürky Viktorné grófné, Éber László dr., a Szépművészeti Muzeum öre, egyetemi m. tanár, Kuzsinszky Bálint dr. egyetemi tanár, az aquincumi muzeum igazgatója, Rhé Gyula a veszprémi muzeum öre, és többen.

A budapesti II. ker. főgimnázium, az eperjesi ev. kollégium és a pápai katolikus gimnázium tanulói tanulmányi kirándulásuk alkalmával utba ejtették a muzeumot is, hol Alapi Gyula titkár kalauzolta őket és tartott részükre magyarázatot.

VII. Tisztkar.

Az egyesület tisztkarában az elmúlt évben változás nem állott be.

Alapi Gyula egyesületi titkár résztvett az Erdélyi Nemzeti Muzeum régiségtárában Kolozsvárott rendezett második archeológiai tanfolyamon.

Az egyesületnek szolgálja nincsen.

VIII. Egyesületi élet.

Az elmúlt évben 3 választmányi és egy közgyűlést tartott egyesületünk, melyen a folyó ügyeken kívül a nevezetesebb kulturális kérdések is élénk eszmecsere tárgyát képezték.

Tagtársaink sorából Czobor Gyula hercegprímási

jószágfelügyelőt vesztettük el, kiben muzeumunk lelkes hívét gyászolja.

A Komáromvidéki Takarékpénztár részvénytársaság, mint az előző években, úgy az 1908. évre is 50 K. segélyt volt kegyes utalványozni, melyért e helyen is hálás köszönetünket fejezzük ki.

Egyesületünk ismételten tárgyalta a helyi kulturális intézmények egyesülésének ügyét és erre felszólította a Közművelődési-Egyesületet is, onnan azonban választ nem kapott. Ez a kérdés tehát csak az 1909. évben kerülhet megoldásra.

Bevételeink 2792 K 37 f.-t. tettek ki, mellyel szem- IX. Záró-
2791 K 40 fill. kiadás merült fel. Az egyesület alaptőkéje számadás.
8284 K 93 fillért tett ki az év végén; ebből 6000 K építési alap.

1908. év folyamán jelent meg XXI. évi Értesítőnk X. Kiadvá-
(A Komáromvármegyei és városi Múzeum-Egyesület 1907. nyaink.
évi Értesítője. Szerkeszti Alapi Gyula egyesületi titkár.
XXI. egyleti év, XIII. évfolyam. Komárom, 1908. Spitzer
Sándor nyomdája 8° 56. l.), mely Takáts Sándor dr.,
Sörös Pongrác történetirók, Tóth Kurucz János archeológus
és Alapi Gyula szerkesztő tollából közölt cikkeket.

Főbb vonásokban ezek alkotnák az elmúlt 1908. esztendő vázlatos képét. Nem mulaszthatjuk el, hogy hálás köszönetünket ki ne fejezzük a nagytekintetű Országos Főfelügyelőségnek állandó hathatós támogatásért, ugyszintén a tekintetes városi törvényhatóságnak a múzeum helyiség kegyes átengedéseért, a nagylelkű jóakaróknak, akik gyűjteményeinket adományaikkal gyarapítani sziveskedtek és az egyesület minden tagjának, kik kulturális munkánkban segítségünkre voltak. Adja Isten, hogy nemes törekvésünk e történelmi multu talajon megteremné óhajtott szép gyümölcsseit.

Hazafiui tisztelettel

Komárom, 1909. évi január hó 6-án.

Alapi Gyula
titkár.

Baranyay Géza
igazgató.

A Komáromvármegyei és városi Múzeum-Egyesület

1908. évi zárószámadata

Bevétel.

Kiadás.

A) Rendes bevételek:		Korona	fillér
1	Pénztári maradvány 1907-ről	—	11
2	Pártfogóktól kapott évi javadalom	50	—
3	Tagsági díjak	608	—
4	Kamatok	9·74	—
		74·52	—
5	Államsegély	600	—
6	Leányvári ásatásra	1100	—
Összesen:		2442	37

B) Átfutó bevételek	350—
C) Rendkívüli bevételek	
Ghyczy Kálmán emlékre gyűjtésből	3244·85

Komárom, 1909 január 1.

Ezen zárószámadat, a pénztári napló és annak mellékleteit képező eredeti okmányok alapján megvizsgáltuk és helyesnek találtuk.

Komárom, 1909 február 10.

Hittrich József, számv. biz. tag.

A) Rendes kiadások:		Korona	fillér
1	Tőkésítés	84	26
2	Személyi kiadások	230	—
3	Gyűjtemények gyarapítása		
	a) a könyvtárnál		
	b) a régiségtárnál	624	09
	c) a néprajzi gyűjteménynél		
4	Gyűjteménytárgyak szállításának költs.	4	—
5	Rendezési kiadások	32	80
6	Kiadványok	135	—
7	Irodai kiadások	64	56
8	A helyiség fenntartása. tisztogatása	61	—
19	Biztosítási díjak	50	36
10	Leányvári ásatás	1155	33
11	Pénztári maradvány	—	97
Összesen:		2442	37

B) Átfutó kiadások	350—
C) Rendkívüli kiadások	
Az emlékműre fordított kiadások	2484·58
Maradvány	760·27

Összesen: 3244 85

Alapi Gyula, pénztáros.

Unger Kálmán, számv. biz. tag.

A Komáromvármegyei és Városi Múzeum-Egyesület 1909. évi költségvetési előirányzata.

Bevétel.

Kiadás.

Tétel	C i m	Összeg		Tétel	C i m	Összeg	
		K	f			K	f
1	Pénztári maradvány	—	97	1	Tökésítés	100	—
2	Pártfogóktól	200	—	2	Személyi kiadások	250	—
3	Államsegély	600	—	3 ^a	Gyűjtemények gyarapítása		
4	Tagsági díjak	600	—		a) régiségtárnál	400	—
5	Kamatok	85	—		b) néprajzi gyűjteménynél	200	—
6	Várható bevételek	14	03		c) könyvtár „	50	—
				4	Szállítási költségek	15	—
				5	Rendezési kiadások	150	—
				6	Kiadványok	150	—
				7	Irodai költség	100	—
				8	Tisztogató	65	—
				9	Vegyesek	20	—
	Összesen :	1500	—		Összesen :	1500	—

Komárom, 1909 január 5-én.

Alapi Gyula,
pénztáros.

Baranyay Géza,
igazgató.

Tárgyalta és elfogadásra ajánlja
Komárom, 190. április 22-én

a Választmány.

Az egyesület tisztviselőinek és tagjainak névsora :

Elnök :

† Esterházy Ferenc gróf.

Igazgató :

Baranyay Géza, nagybirtokos, Kurtakeszi.

Titkár és pénztáros :

Alapi Gyula, Komáromvármegye levéltárnoka,
a vármegyei könyvtár őre.

Ügyész :

Konkoly Thege Balázs dr., köz- és váltó-ügyvéd,
a Komárom Vidéki Takarékpénztár ügyésze.

Muzeum örök :

Weszelovszky János, a régészeti osztály őre ;

Ruisz Gyula, a történelmi osztály őre ;

Bottay Kálmán, a természetrajzi osztály őre ;

Bathó Lajos, a néprajzi osztály őre ;

Alapi Gyula, a könyvtár őre.

Számvizsgálók :

Hittrich József, városi pénztáros.

Unger Kálmán, kir. telekkönyvvezető.

Az igazgató választmány tagjai :

Antal Gábor, ref. püspök, Komárom,

Berencsy László dr., t. megyei főorvos, Komárom,

Dietz Miklós, kir. mérnök, „

Domány János, kir. tan. polgármester „

5 Galba Károly, árvaszéki ügyész, „

Ghyczy Dénes, vármegyei alispán, „

Hérics Márton, plébános, Kisbér,

Horváth Kristóf, főgimnáziumi igazgató, Komárom,

Jánossy Lajos, esperes, ág. h. ev. lelkész, „

10 Kálmán Rudolf, főispán, „

Milch Ármin, gyáros, „

Názt József, plébános, Vértessomlyó,

Pogrányi József, várm. t. főügyész, Komárom,

	Mohl Adolf, esperes-plébános, Tata,	
15	Peredi Géza dr., ügyvéd,	Komárom,
	Sárkány Ferenc, főkapitány,	”
	Schnitzer Ármin dr., főrabbi,	”
	Steiner Miklós, gyógyszerész,	”
	Tuba János, takarékpénztári vezérigazgató,	”
20	Veninger Ernő, esperes-plébános, Ószöny.	

Tiszteletbeli tagok:

	Beöthy Zsolt, egyetemi tanár,	Budapest,
	Fraknoi Vilmos dr., püspök,	”
	Hampel József dr., egyetemi tanár,	”
	Kollányi Ferenc, jáki apát,	”
	Konkoly Thege Miklós, min. tan.	”
	Szalay Imre, a M. Nemz. Muz. igazg.,	”
	Id. Szinnyei József, kir. tanácsos,	”
	Takáts Sándor dr., történetíró,	”
	Thaly Kálmán, orsz. képviselő,	”
	Vaszary Kolos, hercegprimás,	”

Alapító tagok:

	Alapi Gyula, Komárom,
†	Cseley János dr.,
†	Esterházy Miklós József gróf,
	Esterházy Miklós Móric gróf, Csákvár,
†	Gyulai Rudolf,
†	Hidassy Kornél,
	Komáromvármegye közönsége,
	Komárom sz. kir. város közönsége,
	Komáromi Első Takarékpénztár, Komárom,
	Komárom-Vidéki Takarékpénztár, ”
	Lichtenstein János herceg, Fürstberg,
	Majláth Gusztáv gróf, Gyulafehérvár,
†	Marossy János,
	Medveczky Zsigmond, Arad,
†	Meszlényi Gyula,

- † Milkovich Zsigmond,
 † Özv. Milkovich Zsigmondné,
 † Nádasdy Ferenc gróf,
 † Papp Gábor,
 Speidler János, Gyermely,
 † Vásonkeöy Imre,
 Ádám Gézáné, előbb özv. Vásonkeöy Imréné,
 Vaszary Kolos, hercegprimás, Esztergom,
 † Végh Adorján.
 Voetter Ottó, cs. és kir. ezredes, Wien,
 Zámory György, Bőny,
 Zichy Miklós gróf, Szentpéter,
 † Zuber József.

Tagok névsora :

Adler H. Vilmos Komárom		Déry Alajos Komárom
Ágoston József Ószöny	25	Dietz Miklós „
Ágoston Miklós Komárom		Dióssy Ede „
Alapi Gyula „		Ditfurth Móric báró Tata
5 Antal Gábor „		Domány János Komárom
Aranyossy László dr. Komárom		Emánuel Sándor Nemesócsa
Asztalos Aba Ógyalla	30	Erdélyi Gáspár Komárom
Asztalos Béla Komárom		Erdélyi István Aranyos
Balogh Imre Ógyalla		Erdélyi Zoltán Komárom
10 Baranyay Géza Kurtakeszi		† Esterházy Ferenc gróf
Baranyay Mária Bagota		Esztergályos Károly Ács
Bathó Lajos Komárom	35	Farkas Benő dr. Komárom
Beliczay Endre „		Farkas Ferenc Virth p.
Berencsy László dr. Komárom		Fáy István Tata
15 Bóday Ferenc Kisigmánd		Fektor György Komárom
Boncz Ödön dr., Budapest,		Feszty Béla Ógyalla
Bottay Kálmán Komárom	40	Freistadtl Oszkár Komárom
Czéh István „		Fried Jenő „
Czirók János Aranyos		Fried Kálmán „
20 Csepy Dani Komárom		Fülöp Zsigmond „
Cser Vendel Ács		Gál Rezső „
Csermák Hugó Ács	45	Galba Károly „
Csetke Béla Billeg p.		Germány Gyula „

Ghyczy Béla Budapest	Lakos Izsó Komárom
Ghyczy Dénes Komárom	† Losonczy Ödön
Ghyczy Elemér Szentmihály p.	Lövinger Vilmos dr. Pozsony
50 Ghyczy Kálmán Budapest	Löwy Győző dr. Komárom
Gidró Bonifác Komárom	90 Madarassy Pál dr. „
Gombos Kálmán „	Maitz Rezső „
Hajagos Andor	Major László Tata
Hammerstein R. báró Bpest	Markovits Gyula Komárom
55 Hérics Márton Kisbér	Menich János Bokod
Hideghéthy Imre Vukovár	95 Mészáros Sándor Kisherkályp.
Hittrich József Komárom	Mihály Béla Tata
Honyák Lajos „	Mihályi Ignác Kocs
Horváth Kristóf „	Mihola Ferenc dr. Komárom
60 Högyészi Amand „	Milch Ármin „
Huszár Gábor Ács	100 Mohl Adolf Tata
Ipovitz József Komárom	Nagy Antal Nemesócsa
Jaross Vilmos Koltha	Nagy Vilmos dr. Komárom
Jánossy Lajos Komárom	Nátz József Vértessomlyó
65 Jávor Béla dr. Ógyalla	Neumann Alajos Komárom
Jelinek Salamon Komárom	105 Paal Lajos Tata
Kálmán Rudolf „	Paku Gyula Herkály-p.
Kánya Vilmos Nagylél	Páli Dezső Komárom
Karcsay László Komárom	Palkovich Viktor Guta
70 Karcsay Miklós „	Pályi József Dunaalmás
Keleti József „	110 Parall Ferencné Budapest
Keő Jenő dr. „	Párkányi József Keszthely
Kirchner Gyula „	Peredi Géza dr. Komárom
Kirchner Mihály „	Pintér Elek Tata
75 † Kisfaludy Sándor	115 Pogrányi József Komárom
Kiss Gyula dr. Komárom	Pollák Zsigmond „
Kiss Károly Ászár	Id. Posztóczky K. Tagyos p.
Konkoly Th. Balázs dr. Kom.	Ifj. Posztóczky K. „
Konkoly Th. Béla „	Puhr János Komárom
80 Konkoly Th. Miklós Bpest	120 Puhr Károly „
Kontur István Komárom	Rész Róbert „
Kun Miklós „	Ruisz Gyula Kisbér
Kuppis József „	Ruttkay Béla Szentpál p.
Köry József Szomor	Sárkány Ferenc Komárom
85 Kürthy István Koltha	130 Sárközy Aurél Pettend

	Schmidthauer L. Komárom		Thaly Ferenc Szentmihály p.
	Schnitzer Ármin dr. „	155	Thiel Ottó Dunaalmás
	Seyler Károly Bajcs		Tóth Kurucz János Budapest,
	Soós Károly Komárom		Troykó Béla Tata
135	Sörös Pongrác Pannonhalma		Trojko György „
	Spitzer Béla Komárom		Tuba János Komárom
	Steiner Dávid „	160	Unger Kálmán „
	Steiner Gáspár „		Váczy Ambrus Bajcs
	Steiner Gyula „		Vásárhelyi D. dr. Komárom
140	Steiner Mihály Ógyalla		Vaskó István „
	Steiner Miklós Komárom		Veninger Ernő Ószöny
	Szabó Kálmán dr. „	165	Vidóczy Asztrik Komárom
	Szántó Lajos Dad		Virágh Gyula dr. Tata
	Szász József Budapest		Vittek János Ács
145	Székely Antal Komárom		Weszelovszky János Kom.
	Szendrey Imre „		Witausek Károly „
	Szij Ferenc Komárom	170	Wohlmuth Ferenc Császár
150	Szombathelyi Antal Koltha		Zámory Imre Bana
	Szombathelyi Győző „		Závody Elemér Komárom
	Takács Gyula Ács		Zechmeister János „
	Takáts Sándor dr. Budapest		Zechmeister Sándor „
-

A gyűjtemények gyarapodása.

A muzeum gyűjteményei 1908. év folyamán 922 tárggyal gyarapodtak. A gyarapodás az egyes táruk közt a következőképpen oszlott meg :

I. *Könyvtár.* Könyvek, füzetek, folyóiratok 69, kisebb nyomtatványok 6, kézirat 1, oklevelek 3, egyéb könyvtári anyag 5, összesen 84 darab.

II. *Régiségtár.* Óskori régiségek 56, római régiségek 375, középi és ujabbkori régiségek 30, modern kegyeleti tárgyak 21, érmek és pénzjegyek 296, összesen 778 darab.

III. *Néprajzi gyűjtemény.* Magyar néprajzi tárgyak 10, külföldi félművelt népek tárgyai 2, összesen 12 darab.

IV. *Képzőművészeti gyűjtemény.* Festmény 5, kézi rajzok 2, modern iparművészeti tárgyak 35, összesen 42 darab.

V. *Természetrajzi gyűjtemény.* Állatok és állattani készítmények 2, ásványok és kőzetek 4, összesen 6 darab.

Az 1907. évi gyarapodással szemben (462 darab) az emelkedés 460 darabot tesz ki.

A szerzés módja.

A) Ajándékozás útján.

Gyűjteményeink gyarapításához 1908. évben a következő urhölgyek és urak járultak szives adományaikkal :

Ágoston József főjegyző úrtól (Őszöny) 3 db római érem.

Alapi Gyula egyesületi titkártól 7 kötet könyv.

- Balkányi Kálmán dr. úrtól (Budapest) 1 kötet könyv.
 Bajcs György jegyző úrtól (Bajóth) 1 római urna.
 Baranyay Géza egyesületi igazgató úrtól 1 kengyelvas 1 lópatkó.
 Bathó Lajos egyesületi őr úrtól 4 db római urna.
 Berger F. Vilmos úrtól 1 római pénz.
 Biringer Mór dr. orvos úrtól 1 fapohár.
 Budapest székesfővárostól 2 kötet könyv.
 Czilling József irnok úrtól egy délszláv réz szivarszipka.
 Császár Ernő dr. budapesti főgimn. tanár úrtól 39 db újkori réz pénz, 4 ezüstpénz, 2 db 1848-as proklamáció.
 Csetke Béla nagybérlő úrtól (Billeg puszta) 1 római nagy bronz érem.
 Debrecen város muzeumától 1 füzet.
 Dobis János úrtól 2 magyar papírpénz.
 Dunántuli Közmiv. Egyesülettől 1 füzet.
 Duray Nándor százados úrtól (Bábolna) 1 db 1848-as pisztoly.
 Eperjesi ág. ev. kollégiumtól 1 füzet.
 Erdélyi Muzeumtól 2 füzet.
 Földmivelésügyi minisztériumtól 1 kötet könyv.
 Füsü Elekné asszonytól 2 db újabbkori rézpénz.
 Glück Lipótné úrhölgytől (Megyeres) 25 db újabbkori pénz.
 Grész Ödön főgimn. tanár úrtól 1 őskori balta, 1 bronz amulett, 1 középkori tőr, 3 füzet (metszetekkel), 1 ágyugolyó, 1 római edény, 1 majolika korsó, 1 kötet könyv.
 Hacker Dezső nyomdász úrtól 1 újkori magyar pénz.
 Hegedüs János főtanító úrtól (Ószöny) 42 db római és 42 db újkori római pénz.
 Juhász András úrtól (Ószöny) 3 db római pénz.
 Kádár Győző tanító úrtól 2 kötet könyv.
 Király Károly ékszerész úrtól 1 délszláv övcsatt, 1 vándorlókönyv.
 Király József úrtól (Kecskéd) 1 középkori pallos.
 Kiss Paula úrhölgytől 1 újkori rézpénz.
 Kisfaludy Mihály igazgató-tanító úrtól (Környe) 1 római illatszeres üveg.
 Konkoly Thege Miklósné urhölgy öméltóságától bold. Erzsébet királyasszony fátyolának darabja ébenfa ládikában.
 Kőváry Lászlóné úrhölgy öngyságától 1 óbécsei illatszertartó, 4 porcellán tányér, 2 metszett üvegpohár.
 Korén József kereskedő úrtól 3 db újkori pénz.

Kratochvíll József gyógyszerész úrtól 1 festett üveg 1743-ból.

Közoktatásügyi miniszteriumtól 1 kötet könyv.

Láng Antal aljegyző úrtól (Környe) 1 ezüsttel diszitett kézi tükörrnyél, 5 római bronzérem.

Lipót Lajos úrtól 1 római pénz.

Magyar Nemzeti Muzeumtól 1 kötet könyv.

Muzeumok és Könyvtárak orsz. Felügyelőségétől 12 füzet, 1 kötet.

Márkus András kisbirtokos úrtól (Császár) 2 magyar papírpénz.

Merreider Dezső úrtól 1 újkori ezüstpénz.

N. N. úrhölgytől 4 db kövület

N. N. úrtól 1 vasbéklyó.

Nagy Sándor komáromi lakostól 1 újkori pénz.

Németh János iparos úrtól 1 magyar papírpénz.

Páli Dezső úrtól Petőfi 1848-iki arcképe.

Pathó Flóris tanító úrtól 1 régi óra, 2 metszett üvegpothár.

Özv. Pathó Flórisné úrnőtől 1 kötet könyv.

Pécs-Baranyamegyei muzeumtól 1 kötet könyv.

Pilis József úrtól 1 régi szekerce.

Ringelsen Artur úrtól (Dunaalmás) 1 magyar pénz.

Ruisz Gyula jószágigazgató úrtól (Kisbér) 1 kötet könyv.

Sárkány Ferenc főkapitány úrtól 2 kegyeleti tárgy

Scheiner Dezső órás úrtól 1 empire óra.

Schnitzer Ármin dr. főrabbi úrtól Ghyczy Kálmán utolsó levele.

Singer Mór úrtól (Héreg) 3 db újkori pénz.

Sumbszky Antal plébános úrtól (Környe) 1 diszitett edény nyele, 1 intaglio, 1 kőbalta töredék, 3 ezüst 10 bronz római pénz, 9 újabbkori ezüst pénz.

Spitzer Béla úrtól 7 db magyar papírpénz.

Stark Jenő kereskedő úrtól 1 római pénz.

Stein Manóné úrhölgy önnagyságától (Marcelháza) 2 db ónémet korszó önfedővel.

Stellinger Ákos órás úrtól 2 db 1848/49-es falragasz.

Székely Antal úrtól 1 kötet folyóirat.

Szemere Miklós orsz. képviselő úrtól (Budapest.) 2 füzet.

Székely Nemzeti Muzeumtól 1 füzet.

Szombathelyi Antal földbirtokos úrtól (Koltha) 1 középkori pallos, 1 kengyelvas, 1 magyar ezüstpénz

Takács Gyula intéző úrtól (Ács) egy csikózabla, egy ólomgolyó.

Tolnavármegyei Muzeumtól 1 füzet.

Váci Muzeum Egyesülettől 1. kötet könyv.

Vasel Gusztáv úrtól régi rézmetszvény.

Vármegyei könyvtártól 6 kötet monografia, 1 füzet

„ levéltártól 1 füzet.

Zámory György földbirtokos úrtól 16 db Kufsteinban faragott elefántcsont nipp és 1 1848/49-iki tiszti kardbojt, 1 db 1848-as nyomtatvány.

Zsindely Fernncné úrhölgy önegyságságától 1 régi acélsiholó.

Zsindely László főgimn. tanulótól 1 mammut fog töredéke.

B) Ásatásokból.

Egyesületünk 1908. év folyamán Izsán folytatta a leányvári római castellum kiásatását, melyre a Műemlékek Országos Bizottsága útján 1100 K államsegélyt nyertünk. Az ásatás gazdag eredménnyel járt. A várnak immár kétharmad részét sikerült feltárni és az ásatást vezető *Tóth Kurucz* János polgári iskolai tanár, kinek jelentését alább találja az olvasó, igazán érdemes és alapos munkát végzett, melylyel nemcsak egyesületünk, de a tudományos körök elismerésére is számot tarthat. A leányvári ásatást az Országos Régészeti és Embertani Társulatban is ismertette, *Tóth Kurucz* János. A castellum falainak pontos felmérését *Pöschl* Ferenc kir. főerdőmérnök tagtársunk végezte, ki erről pontos térképet is készített, e térképek kisebbitett hasonmását *Tóth Kurucz* János cikkénél találja az olvasó. Az ásatásból 234 db különféle tárgy került a muzeumba.

A Kecskéden megkezdett bronzkori urna sirmező ásatását *Weszelovszky* János régészeti ör folytatta 1908. év szeptember havában, melynek eredményeként az ott nagy számmal található változatos alakú urnák és diszitett edények kerültek napfényre, amelyek korát a bronzkor újabb periodusára tehetjük. Ez évi ásatásból 47 db edény került a muzeumba.

Mindkét ásatás eredményeit csoportosan állítottuk ki a muzeumban.

C) Vétel útján.

Vétel útján — főleg az államsegélyből — muzeumunk a következő tárgyakkal gyarapodott:

I. *Könyvtár.* Céh kiváltságlevelek Komárom 2 db. *Theatrum historicum.* Francorfurti, 1699. — *Joannis Calvinii Institutio.* Genevae, 1595. Stripszky: Az erdélyi halászat. — Haugh: Wosinsky életrajza. — Századok, Numizmatikai Közlöny, Ethnographia 1908. évfolyamai.

II. *Régiségtár.* Bronzkori urna, 4 db bronz nyilvég, 1 gyöngyszem. — 2 db céhpecsétnyomó, 1 ereklye dobozban. — 3 barokk-stilű vas ablakrács. — 58 db különféle régipénz. 2 kengyelvas, 1 lándzsa vég, 2 lópatkó, 1 bárd, 1 tör, 1 kőbalta. — Régi kávédaráló. — 40 db újkori pénz. — 63 római, 32 újkori és 15 papírpénz. — 9 db magyar papírpénz. — 1 kard, 1 alabárd, 1 középkori vas ágyucső.

III. *Néprajzi gyűjtemény.* 7 db cseréptányér, 2 himzett vászon zsák.

IV. *Képzőművészeti gyűjtemény.* Tatai gyárt. cseréptintatartók 2 db. — Metszett kék ivópohár. — 2 db óbécsi porcellán csésze. — 2 db fára festett kép. — Pápai gyárt. majolika tányér. — Két olajfestmény. — Pecsétlenyomatgyűjtemény. — Herendi gyárt. porcellán kávékészlet 10 db. — 2 db. empire csontgyertyatartó. — 1 bronz álló óra.

V. *Természetrajzi gyűjtemény.* 1 mammut fog.

A gyűjtemények gyarapítására 641 K 34 f-t fordítottunk.

A tervezett rendszeres néprajzi gyűjtést a beállott téli idő folytán 1909. évre halasztottuk.

Gyűjtő utaink 1908. évben is szüneteltek, mert a muzeum helyiség viszonyai nem teszik lehetővé a nagyobb arányú gyűjtési akciót.

Alapi Gyula
titkár.

Ghyczy Kálmán emlékezete.

— Születésének százéves évfordulóján —

Félmult időknek emléke ujult fel Komáromban 1908 októberének végén, mikor a Muzéum Egyesület Komárom egyik nagy fiának, Ghyczy Kálmán emlékének gyújtott világot. Husz éve idestova, hogy elköltözött közülünk, hol sokan ismerték, sokan becsülték és mindenki tisztelte; de ez a két évtized kevés arra, hogy emlékére rárakja a mult patináját és sirját mohával lepje be. Ghyczy Kálmán alakja az idők távlatában nem lett kisebb, sőt megnőtt abban az arányban, amint a politikai történet szinteréről elmulnak az antik jellemek és kihal a *vir integer scele-
risque purus* államférfiak és politikusok gárdája.

*

Előkészü-
letek

Születésének százéves évfordulóján, 1908. évben tervezte a Muzéum Egyesület azt a kegyeletes tényt, hogy emléktáblát illeszt arra a házra, ahol Ghyczy Kálmán 1808-ban született.

Ebből a célból 1908 szept. 12-én rendkívüli igazgató választmányi ülést tartott, melyen elhatározta, hogy az emléket közadakozásból létesíti és ennek intézésére Komárom vármegye és Komárom szab. kir. város törvényhatóságainak kebeléből 30 tagu bizottságot választott Kálmán Rudolf, a két törvényhatóság főispánjának elnöklése alatt, egyszersmind mindkét törvényhatóságot kérte, hogy céljában az Egyesületet támogassa s az ünnepségben vegyen részt. E bizottság szeptember 21-én ült össze és az intézőbizottság jegyzőjévé és titkárává alulírottat

megválasztván, elhatározta, hogy az emléktábla elkészítésével Istók János szobrászművészt bizza meg.

Kálmán Rudolf főispán az intéző bizottság elnöke gyűjtőívet bocsátott ki, amelyben adakozásra hívta fel a közönséget. A leleplezés ünnepéül október második felét jelelte ki a bizottság és elhatározta, hogy erre a képviselőházat, főrendiházat, a pénzügyminisztériumot, a két törvényhatóságot, a Ghyczy család élő tagjait, az összes vármegyei és helyi egyesületeket és tanintézeteket meghívja.

Október 12-én tartotta a bizottság második ülését, melyen a leleplezés ünnepének napját október 27-ére tűzte ki.

Hálával kell megemlékeznünk e helyen hazafias társadalmunk áldozatkészségéről, melynek köszönhető, hogy az emléktábla költsége alig egy hó leforgása alatt összegyűlt. Wekerle Sándor dr. a pénzügyminisztérium vezetésével megbízott miniszterelnök melegen érdeklődött a mozgalom iránt s annak anyagi segítése mellett legmeszszebbmenő erkölcsi támogatását is kilátásba helyezte. Ugy Komárom vármegye mint Komárom szab. kir. város törvényhatóságai is hathatós támogatásban részesítették az emléktábla ügyét, úgy hogy annak sikere bizonyosra volt vehető. De megmozdult az egész társadalom az intézőbizottság hívó szavára és október 27., a leleplezés napja, emlékezetes ünnepnek ígérkezett.

Az emlékmű kivitelével megbízott Istók János szobrászművész, ki pár évvel ezelőtt Péczely József és Tóth Lőrinc reliefjeiben oly művész-alkotást nyújtott a városnak, serényen látott a munkához és Ghyczy Kálmán élethű portréja szeptember végén már mintázva állott műtermében. Aki csak ismerte Ghyczy Kálmán nemes arcvonásait, az mind elismeréssel nyilatkozott a művész szerencsés alkotásáról, Ugyancsak Istók János mintázta az emléktábla fölé a bronz babér koszorút, mely a Ghyczy család adományából később készült el, amely a művészi kivitelű emléktábla dekoratív hatását fokozza.

Az emlékbizottság az emléktábla szövegének elkészítésére *Beöthy* Zsolt egyetemi tanárt, a Múzeum Egyesület

tiszteleti tagját kérte fel. Beöthy Zsolt, kit Komárom városához a családi és a gyermekkori emlékek kedves és felejthetetlen szálai kapcsolnak, szívesen vállalta e megbízatást és a magyar stílus nagymesterének tollát dicséri az emléktábla lapidáris rövidségű szövege: művészi összefoglalása és plasztikus jellemzése Ghyczy Kálmán közpályán eltöltött működésének.

A levéltári kutatások alapján kiderült, hogy Ghyczy Kálmán szülőháza a régi Mesterházy kuria helyén épült pénzügyigazgatósági épület.

Az ünnep.

Október 27-én volt az emléktábla leleplezésének ünnepe.

Az emlékbizottság Kálmán Rudolf főispánnal élén mindent elkövetett, hogy az ünnep méltó legyen Ghyczy Kálmán nemes emlékéhez, Nem is az üres és komoly tartalom nélkül szükölködő külsőségek avatták e napot ünneppé, hanem a Ghyczy Kálmán tiszta emléke és szep-lőtelen államférfui jelleme iránt érzett őszinte kegyelet és tisztelet. De nem is volt lehetséges másképpen megülni ez ünnepnapot, annak ünnepét, aki egész életében kerülte a feltűnést, akinek közmondásos szerénysége hűsége kísé-rője volt a hatalom polcán is és aki a nemzet szuverenitásának, törvényhozó testületének élén átlátszóan tiszta jellemével tündökölt a pártok küzdelme felett.

Az ünnepély napján a délelőtti első gyorsvonattal érkeztek a magas vendégek, kiknek fogadására az emlékbizottság a pályaudvarra vonult. Wekerle Sándor ér. miniszterelnök pénzügyminisztert Domány János kir. tanácsos polgármester üdvözölte a törvényhatóság nevében, ki néhány szíves szóval válaszolt. A miniszterelnökkel együtt érkezett Günther Antal dr. igazságügyminiszter. A képviselőház részéről Rakovszky István alelnök Desseffy Arisztid elnöki tanácsossal, Zichy Miklós gróf, Szász József, Világhy Gyula, Kuszka István dr., Szathmári Mór és Korda Andor képviselőkkel jelent meg. A főrendiházat Ghyczy Béla nyug. altábornagy, Antal Gábor, Beöthy Zsolt főrendek képviselték. Darányi Ignác földmivelésügyi miniszter Ottylik Iván államtitkárral képviseltette magát. A pénzügyminisztériumot Popovics Sándor dr. és Kupecz

Ödön államtitkárok, Pongrácz Vince báró miniszteri tanácsos, az elnöki osztály vezetője, Kugler Miklós, Márffy Ede, Margitay József dr., Benkő Gyula, Wieland József, Grün János dr., Végh Mihály dr. miniszteri osztálytanácsosok, Andreics Miklós főbányatanácsos, Paduch József kir. tanácsosokból álló impozáns küldöttség képviselte. A miniszterelnök kíséretében érkezett Ábrányi Kornél miniszteri tanácsos, a sajtóiroda főnöke, ezenkívül Sárközy Aurél cs. és kir. kamarás, nyug. főispán, Esztergomvármegye részéről Gyapay Pál főispán.

A menet 75 kocsin a vármegye és város notabilitásainak és uradalmainak magánfogatain vonult a vármegyházára, mialatt a közönség a közeli utcákon gyülekezett. A pénzügyigazgatóság és a plébánia épület közt elterülő térségen az iskolák növendékei négyszögben állottak fel, ezenkívül a rendezőség kordont huzatott; ebben a négyszögben helyezkedtek el a küldöttségek, hatóságok és a meghívottak.

Megjelent Komárom vármegye küldöttsége Asztalos Béla főjegyző, Komárom város küldöttsége Domány János polgármester vezetése alatt, a helyőrség tisztikarának küldöttsége Gaál Ágoston cs. és kir. altábornagy, várparancsnokkal élén, a Komáromi Függetlenségi Kör Szabó Kálmán dr. és a Tatai Függetlenségi Kör Mihály Béla elnökök vezetése alatt. Továbbá a r. kat., a ref., ágh. ev. és izr. egyházközségek képviselői a kir. pénzügyigazgatóság, a kir. törvényszék, kir. járásbiróság, kir. ügyészség, kir. erdőhivatal, kir. postahivatal, kir. folyammérnöki és kulturmérnöki hivatalok, a Magyar Államvasutak, az összes helyi tanintézetek tanári és tanítói kara és a kerületi munkásbiztosító pénztár küldöttségei.

Az egyesületek közül a Komáromi Dalegyesület kiéngesztett működő karával, a Komáromi Közművelődési Egyesület, a Komáromi Nőegylet, a Komáromi Protestáns Nőegylet, a Szent Erzsébet Nőegylet, az Izr. Nőegylet, a Leányegyesület, a Komáromi Football Club, a Kereskedő Ifjak Köre, az Iparos Ifjuság Önképző Egyesülete, a Kat. Legényegylet, a Ref. Ifjusági Egyesület, a Komáromi Tüzoltó Egylet, de majd minden egyesület gondoskodott

képviselétéről, úgy hogy Komárom város és vármegye egész társadalmi élete megmozdult e napon, hogy tanuja legyen Ghyczy Kálmán emlékezete kegyeletes felújításának.

Mikor a küldöttségek elhelyezkedtek és elfoglalták kijelölt helyeiket féltizenegyóra előtt az emlékbizottság titkára jelentést tett a miniszterelnöknek, hogy az ünnepély elkezdhető. Pár perc múlva elindult az illusztris társaság a vármegyeházáról az ünnepély színhelyére a közönség sorfala közt.

A nemzetiszinü lepellel letakart emléktábla előtt fentartott diszhelyen a Ghyczy család tagjai foglaltak helyet: Ghyczy Béla altábornagy, Ghyczy Dénes Komárom vármegye alispánja és családja, Ghyczy Kálmán dr. ügyvéd és földbirtokos, Ghyczy Aurél a Magyar Államvasutak tisztviselője, Ghyczy János dr. ügyvédjelölt, Ghyczy Kálmán rokonsága részéről pedig Baranyay Géza földbirtokos és családja. Az emléktáblától jobbra helyezkedtek el a kormány és az országgyűlés képviselői; balra Kálmán Rudolf az emlékbizottság elnöke, Domány János másodelnök és Alapi Gyula a bizottság titkára, Asztalos Béla vármegyei főjegyző, Kacz Lajos városi tanácsnok, az ünnepély szónokai és Istók János szobrászművész.

A Dalegyesület fél tizenegy órakor a Himnusz magasztos hangjaival nyitotta meg az ünnepet, melyet a közönség kalaplevéve, a katonaság pedig tisztelegve hallgatott végig. Ez után *Kálmán* Rudolf főispán, az emlékbizottság elnöke köszöntötte a megjelent vendégeket az alábbi beszéddel:

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

Minden nap, melyet nagyjaink emlékének szentelünk, ünnepe azon körzetnek, amely az ünnepeket magáénak tekinti. Ily ünnepet ül ma Komárom város és Komárom vármegye közönsége, midőn lerovandó kegyelete adóját egyik nagy szülöttje iránt, emléktáblával jelöli meg azon helyet, hol 100 évvel azelőtt Ghyczy Kálmán született. Ghyczy Kálmán vármegyénk jeles tisztviselője, majd követe, e szab. kir. város hosszú időn át volt országos képviselője az ország gyűlés képviselőházának elnöke, pénzügyminiszter és a főrendiház örökös tagja — a kiváló szónok és

politikus, a lelkiismeretesség és kötelességtudás mintaképe! Ünnepeünk azonban, ünnepeltünk kiválósága, az általa betöltött szerepkör és az egész országra kiható szolgálatai folytán messze túllépte egy helyi ünnep szűk korlátait. Az általunk felvetett eszme visszhangra talált hazánk politikai köreiből és a magyar sajtóban és ma joggal tekinthetjük ez ünnepélyt az egész magyar politikai világ ünnepének, melyen megjelentek, vagy képviselve vannak az ország legmagasabb hatóságai és méltóságai!

Ugy is, mint az emlékbizottság elnöke: de úgy is, mint e két törvényhatóság főispánja, Komárom vármegye és Komárom szab. kir. város egész közönsége nevében mély tisztelettel és szívből üdvözlöm az országgyűlés képviselőházának elnökségét és küldöttségét és a főrendiház képviselőit. Üdvözlöm ő nagyméltóságát, a pénzügyminiszteriumot is vezető miniszterelnök urat, kit a hivatali előd iránt érzett tiszteleten kívül, különösen azon kegyelet hozott körünkbe, melyet táplál azon kormányfőférfiu emléke iránt, kinek oldalánál kezdte meg fényes politikai pályáját. Üdvözlöm ő nagyméltóságát az igazságügyminiszter urat és az országgyűlési 48-as függetlenségi pártnak vezetése alatt megjelent küldöttségét; a m. kir. földművelésügyi miniszter ur ő nagyméltóságának képviselőjét és a m. kir. pénzügyminiszterium küldötteit. Végre szívből üdvözlöm az összes jelenlevő vidéki és helybeli testületek és egyesületek képviselőit is. Hálás köszönetem nyilvánítom mindazon méltóságok és küldöttségek szíves megjelenéseért, melylyel ünnepélyünk fényét emelni kegyesek voltak és kérem őket, vigyék magukkal ez ünnepélyünkről azon benyomást, hogy e törvényhatóságok hazafias érzelmű lakossága kiváló nagyjaink érdemeit meg tudja becsülni és emlékét tiszteletben tartja!

A lelkes éljenzés lecsillapulta után, mely a főispán beszédét fogadta, *Domány* János királyi tanácsos, Komárom szab. kir. város polgármestere az emlékbizottság másodelnöke, tartotta meg alábbi magasröptü, szónoki lendülettel előadott ünnepi beszédét.

Mélyen tisztelt ünneplő közönség!

A folyó év elején mult száz éve annak, midőn 1808. évi február hó 12-én e helyen akkor még fennállott szerény házban hazánknak, megyénknek és városunknak egyik kimagasló alakja,

fájdalom már néhai Ghyczy Kálmán született. Nem fényes palotában, hanem egy egyszerű házban ringatták bölcsőjét és mi száz év múlva összesereglettünk abból a célból, hogy az ő szülőháza helyén felépült épületen megörökítsük azt a nevet, amelyet mi büszkén vallunk a magunkénak.

De Ghyczy Kálmánt nemcsak a véletlen adta nekünk születésével, miénk volt ő egész életében, mert e városnak, e vármegyének s ezeknek képviselőjében a hazának szentelte egész életének minden tettét, minden gondolatát és minden munkásságát

Mint a vármegye aljegyzője, majd alispánja és képviselője szolgálta vármegyéjét, 1847-ben személynöki, majd nádori ítélőmester, az 1848-ban megalakult magyar miniszteriumban igazságügyminiszteri államtitkár lett 1861-ben Komárom vármegye udvardi járását képviselte, amikor egyhangulag a képviselőház elnökévé választatott meg.

Komárom szab. kir. város képviselőjévé több cikluson át és pedig 1864-től 1879-ig, de mindig egyhangulag választatott meg s ezen idő alatt pénzügyminiszter, majd a képviselőház elnöke volt. 1879-ben előre haladott kora miatt lemondott az elnökségéről, letette mandátumát és a magánéletbe visszavonult.

A főrendiház újjászervezésekor annak tagjává neveztetett ki és meghalt 1888. február 28-án.

Ezen életrajzi adatok igazolják Ghyczy Kálmánnak fényes pályafutását, a vármegye egykori aljegyzője eljutott a miniszteri székig, sőt a képviselőház elnöki székébe több ízben is, tanubizonyoságául azoknak a kiváló és nagy szolgálatoknak, amelyeket a haza érdekében teljesített.

Évtizedekre terjedő közéleti és politikai szereplésének, az ő működése kihatásainak és eredményeinek valódi méltatása a mai ünnepségünk szerény keretébe be sem volna illeszthető, amely különben is a történelem feladatát fogja képezni, a jelen alkalommal közéleti és politikai szereplésének egyes momentumaira, ezen szereplése közben tett egyes kijelentéseire óhajtok reá mutatni, mint olyanokra, amelyek a politikusoknak, a hazafinak egyéniségét, politikai és közéleti szereplésének alapját, irányát és azon egyéni meggyőződését tüntetik szemeink elé, amelyek őt közpályáján, köztevékenységében vezérelték.

1865. évi október hó 1-én Komárom szab. kir. város választóihoz intézett beszédében ezeket mondotta :

„Ha közöttünk és a Lajthán tuli szomszédaink között oly sok ellentétes érdek van, — s ez érdekek oly annyira fontosak, hogy a monarkia azon fele, mely ezen érdekeknek ápolásában a másiknak alárendeltetik, ennek szükségképen zsákmányává lesz. Miképen érhetjük el, hogy ezen fontos érdekeink megóvassanak?

Csak úgy, ha törvényhozásunk és kormányunk elég erős és önnálló lesz arra, hogy a magyar korona országai, saját érdekeik igényei szerint kormányoztassanak.

Ezt pedig csak úgy vivhatjuk ki, ha továbbra is szilárdan ragaszkodunk ez ideig fenntartott kiindulási pontunkhoz, ősi alkotmányunkhoz, a felséges uralkodó házzal kötött államszerződéseinkhez, melyek a monarkia két fele közötti egyenjogúság elvét mondották ki akkor, midőn megállapították: hogy a monarkia két fele közötti kapocs csak a fejedelem közössége legyen.“

Ugyanezen beszéde további folyamán kijelentette, hogy:

„Nem programot, nem részleteket előterjeszteni, hanem csupán azon főeszmét szándékszem némileg kifejteni, mely politikai törekvéseinknek ezidő szerint követendő irányát nézetem szerint kijelöli.

És e részben is, ismerve Komárom városának felvilágosodott szellemét, önmagából érthetőnek vélem, hogy önök arról, kit képviselőtükre felhivnak, már előzőleg is felteszik azt, hogy azon minden polgárai vallás, születés, nemzetiség és polári állásra való tekintet nélküli egyenlőségének jogban és teherben, a vallások egyenjogúságának, felelős miniszteri államkormányzatnak, a sajtószabadságnak s a megyék és szab. kir. városok szabadelvű alapra fektetett azon valóságos önkormányzatának mindég hive és védője lesz, melynek hogy életbeléptetése az összes nemzet óhajtásának ellenére most is ok nélkül megtagadatik, eléggé sajnálni nem tudom.“

Az 1866. évi február hó 16-án tartott országgyűlésen, a felirati vita alkalmával a köz és államjogi kérdések fejtegetése tárgyában tartott nagyszabású beszédében a ház zajos helyesléseivel találkozott azon kijelentése hogy:

„A magyar nemzet, önállása és függetlensége alatt azt érti és értette mindég, hogy közügyei minden ágazatát felséges fejedelmének hozzájárulásával maga intézze el.

E jogtudat, ez érzelem, történelmünk tanúsítása szerint, —

melyben az számtalanszor nyilvánult, — évezred óta áll a magyar nemzet keblében.

Atyáról fiura, nemzedékről, nemzedékre hagyományként átszármazott őseinkről mireánk és az ezekhez való ragaszkodás a magyar nemzet szivéből örökké kiirthatatlan lesz.“

Ime tisztelt ünneplő közönség Ghyczy Kálmán most idézett nyilatkozatai már magában véve is szemünk elő állítják a kiváló politikust, a hazáján, annak sorsán és jövőjén rajongó szeretettel csüngő nagy államférfiát, megértetik velünk fényes pályafutását, megértetik velünk városunk közönségének az ő személyéhez való ragaszkodását, amelylyel hosszú éveken keresztül egyhangulag választotta meg országgyűlési képviselőjévé, a város diszpolgárává. Sőt midőn 1878. évben választói között megjelent, diszes bevonulás és fogadtatás után megtartott nagyszabásu beszédének lelkesítő és felemelő hatása alatt egyhangu helyeslés és lelkes éljenzéssel fogadta a választóközönség Nagyvasváry Sándor azon kijelentését, hogy Komárom város polgársága egyetértő akarattal azon szent frigyre lépett Ghyczy Kálmánnal, hogy míg a magyar-nak országgyűlése lesz s az Isten Őméltósága életének kedvez Komárom város országgyűlési képviselője senki más, mint Ghyczy Kálmán nem lesz! (Nagy tetszés.)

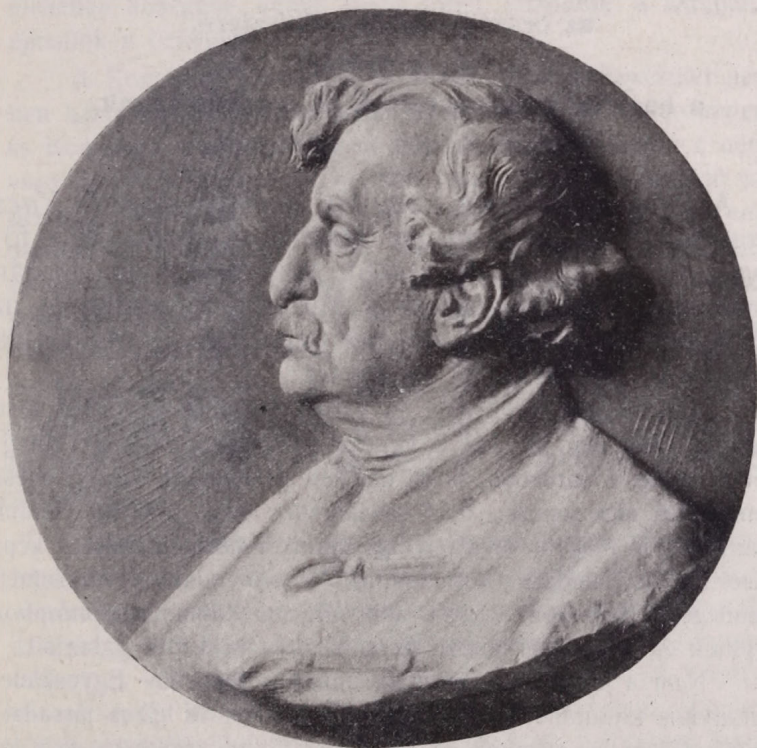
Hogy mily érzelmekkel viseltetett Ghyczy Kálmán a város közönsége iránt, ennek 1888 február 16-án, tehát elhalálózása előtt 12 nappal a város közönségéhez irt azon levelében is kifejezést adott midőn 80-ik születése napja alkalmából hozzá intézett üdvözlő iratra válaszolt a következő bevezetéssel:

„Éltem legszebb időszaka az, melyet szab. kir. Komárom városa országgyűlési képviselőletében töltöttem el. Azok között, kik a tekintetes városi közönség iránt hálával tartoznak, nagyobb mint én, senki nem tartozhatik.“

Az a méltó tisztelet, nagyrabecsülés és őszinte ragaszkodás amely a város és vármegye közönségét Ghyczy Kálmán személyéhez fűzte az ő életében, mindnyájunk lelkében él még ma is az ő emléke iránt, amelynek ez alkalommal azon kegyeletes tényünkkel is kifejezést adunk, hogy az ő szülőházát emléktáblával jelöljük meg.

De ez az emléktábla ne csak jelképe legyen a mi hálás kegyeletünknek, hanem legyen az egy összekötő és elválaszthatatlan kapocs az ő nagy szelleméhez, azokhoz a nagy elvekhez

a nemzet önállóságához és függetlenségéhez, amelyekért életében ő is küzdött, a melyekhez való ragaszkodást a magyar nemzet szívéből örökké kiirthatatlannak jelzett. Nyilvánuljon meg az ő nagy szelleméhez való ragaszkodásunk abban az egyetértő akaratban is, a mely ezen város összes lakosságát abban az időben egy táborba egyesítette és akkor ha ez magyar szívet áthatja, megvalósul az ő álma, testet ölt a nemzet vágya! (Zajos éljenzés).

A beszéd alatt lehullott az emlékműről és láthatóvá lett Ghyczy Kálmán ércképmása, Istók János szobrászművész szerencsés alkotása, aki Ghyczy Kálmánt figyelő arccal ábrázolta, amint a parlament vitáját hallgatja; e helyzet legjobban kifejezi Ghyczynek szemlélődő, komoly egyéniségét, mely átgondolt, megfontolt mindent, mielőtt cselekedett, vagy nyilatkozott volna. A bronzrelief plasztikusan emelkedik ki a fehér karrarai márványból és alatta olvasható Beöthy Zsolt klasszikus tömörségű felirata:

Itt állott az ősi kúria,
melyben 1808 február 8. született

Ghyczy Kálmán,

**Komárom legnagyobb követe,
a képviselőháznak ismételten elnöke,
az ország pénzügyminisztere,
fényes példája
a hazafiui lelkiismeretnek és munkásságnak,
bölcsségnek és hűségnek.**

A törvényhatóságok koszorúit a város részéről *Kacz* Lajos tanácsnok, a vármegye részéről *Asztalos* Béla főjegyző tették le rövid beszéd kíséretében és ezután következett az emlék átadása a Muzem Egyesület és az emlékbizottság részéről, melynek nevében *Alapi* Gyula titkár az alábbi beszédet mondotta:

A Komárom vármegyei és Városi Muzem Egyesület hívó szavára csak alig pár éve a magyar irodalom kitünőségei sereglettek össze e városban, hogy nemzeti irodalmunk három jelese emlékének áldozzanak; hívó szózatunkra ime politikai életünk irányítóit: a magyar országgyűlés mindkét házának diszes képviselőjét és nemzeti kormányunk kiváló alakjait tisztelheti vendégeiül Komárom városa, akik Ghyczy Kálmán szülőházához eljöttek és magukkal hozták az emlékezés örökzöld babérjait.

Nem a kegyelet az csupán, amely a Muzem Egyesületet céltudatos kulturális tevékenységében vezérel és lelkes társadmunk áldozatkészségéből ez emlékeket állítatja velünk: de a jól felfogott hazafiui kötelesség is. Mert mérföldkövek ezek az emlékek, melyeket nem csak Komáromnak, de talán az ország történeti haladásának, kulturális fejlődésének és leendő nagyságának utjaira állítunk fel az utókor számára.

Igy a multnak építve alkotunk a jövőnek is: hiszen világító tornyokká lesznek ez emlékek, nagyjaink, legjobbjaink emlékei, melyek megvilágítják a ködös, homályos jövőndőbe vezető utat és szelid, biztató csillagfényt sugároznak a jövő ismeretlen utvesztőibe.

A Péczelyek, Tóth Lőrinc, a halhatatlan Jókai s irodalomtörténetünk oly sok innen sarjadzott, közlünk kinőtt jelese emlékéből a nemzeti lélek felébredését és ujjaszületését s a magyar géniusz szárnycsattogását érezzük; Ghyczy Kálmánnak, újabb politikai történetünk e nemes alakjának tiszteletet parancsoló emléke arra int, hogy nehéz napokban, sulyos megpróbáltatások kálváriáját járva, a magyar fajnak erejébe, alkotmányához való törhetlen hűségébe vetett szent hittel küzdjünk a harcban és építsünk a békében!

A Komárom vármegyei és városi Muzeum Egyesület nevében hálás szívvel köszöntöm a magas kormányt, Komárommegye és Komárom szab. kir. város tek. törvényhatóságait, e nemes városnak és vármegyének minden szép gondolatot megértő, minden nagy eszméért lelkesülő áldozatkész közönségét ez emlék emeléseért, köszöntöm Istók Jánost, az ihletett magyar lelkű művészt, ez emlék megalkotóját: végül felkérem a nagyméltóságú pénzügyminiszter-miniszterelnök urat, hogy ez emléket kegyes ótalmába véve azt átvenni, illetve arra utasítást adni méltóztassék.

Wekerle Sándor dr. miniszterelnök válaszolt végül az elhangzott beszédekre a következő feszült figyelemmel hallgatott és az emlékezés melegétől áthatott következő szavakkal:

Tisztelt ünneplő közönség! Örömmel jöttünk ide a kormány képviselőjében, amelynek Ghyczy Kálmán tagja volt annak idején, a pénzügyminisztérium képviselőjében, amelynek vezetője volt és az országgyűlés mindkét házának képviselőjében, mivel a képviselőháznak is két ízben elnöke volt, hogy részt vegyünk Komárom városának és Komárom vármegyének ezen kegyeletes ünnepén. Ritka nemzedék érti meg az élőknek valódi nagyságát, ismeri el valódi érdemeiket. Ravatalokra van szükség, hogy igazában megértsük azt, mi az emberben a halhatatlan. A korán elhunytak ezen emléktáblája pótolja most a ravatalt. Eljöttünk ide, hogy ennek leleplezésénél újra átérezzük, megértsük és magunkba vessük azt, hogy mi volt Ghyczy Kálmánban a halhatatlan. Tisztelt uraim! Kevesen vagyunk, akik kora ifjúságunkban oly szerencsések voltunk, hogy oldala mellett működhattunk. Örökké fénylik előttünk a példa — nehéz küzdelmekben mindig buzdítólag hatott rám — ha visszaemlékezem, hogy a hajlott koru

államférfiu kora reggeltől késő estig szakadatlan munkáját, egész erejét a haza boldogításának szentelte. Örökkéfénylő szép példa lesz előttem az a bölcs higgadtság és megfontoltság, amelylyel nehéz viszonyok között pénzügyeinket vezette, az a mérséklet, amelylyel arra intett, hogy nemzeti törekvéseink érvényesítésénél sohase feledkezzünk meg erőtényezőinkről, mert nem szabad kísérleteket tennünk, hanem biztos uton, folyton előre kell haladnunk. (Hosszas, lelkes éljenzés.) Nem volt ideálista, gyakorlati politikát folytatott. Nem azt a hazaszeretetet kívánta ápolni, amelynek lángja égre tör, sokszor alkot, de sokszor rombolólag hat, hanem a hazaszeretetnek azt a tűzét ápolta, amely mindig csöndesen, de egyformán lobog. Ennél a gyakorlati politikánál kívánta érvényesíteni igazainkat és ennek érvényesítésénél a következetes kitartás, az önzetlenség, a tisztán a közéletnek való élés: ez jellemezte Ghyczy Kálmánt.

Örömmel adok afölött is kifejezést, hogy éppen a pénzügyi épületen van az emléktábla, amely ágazatnak ő volt a vezetője, mondhatnók: a pénzügyi kibontakozásnak egyik uttörője. Örömmel és mély tisztelettel emléke iránt veszem azt át azzal az ígérettel, hogy igyekezni fogok nemcsak megőrzni az ő tiszta emléket, hanem megőrizni azok a nagy erényeket is, amelyek államférfiúi bölcsességében, önzetlen hazafiságában, példás munkásságában rejlettek, mert ez az a nagy örökség, amelyet halála után is megóvándó példa gyanánt hagyott rá nemzetére. Áldott legyen emléke.

Az ünnepséget a Szózat hangjai fejezték be, melynek szerteáradó, ünnepélyes akkordjai Komárom egyik legszebb napját hirdették: a hazaszeretetnek, az igaz érdem méltó tiszteletének és a magyar kulturának fényes ünnepnapját.

Ünnep után.

Tizenegy óra mult, midőn elvégződött a felejthetlen ünnep, mely után Wekerle Sándor dr., a pénzügyminisztérium vezetésével megbizott miniszterelnök és kísérete a pénzügyigazgatóság helyiségét tekintette meg szemlét tarva a hivatalok felett; Günther Antal dr. igazságügy-miniszter pedig a kir. törvényszék és kir. ügyészség, majd a törvényszéki fogház épületeit látogatta meg; tizenkét órakor Kálmán Rudolf főispán, elnök és az emlékbizott-

ság tagjainak kíséretében a pályaudvarra hajtottak, hol a déli második gyorsvonattal hagyták el Komáromot illusztris vendégeink az elismerés meleg szavaival nyilatkozván az ünnep sikeréről és köszönetet mondva a szives fogadásért.

Az ünnep napján délben társasbéd volt a Magyar Király szállóban, melyen százötvenen vettek részt, köztük megjelentek: Kálmán Rudolf az emlékbizottság elnöke, Ghyczy Béla ny. altábornagy, főrendiházi tag, Ghyczy Dénes vármegyei alispán, Baranyay Géza földbirtokos, a Muzem Egyesület igazgatója és családja, Sárközy Aurél nyug. főispán, a Közművelődési Egyesület elnöke, Antal Gábor ref. püspök, Beóthy Zsolt egyetemi tanár főrendiházi tagok, Gyapay Pál Esztergomvármegye főispánja, Szász József, Világhy Gyula és Kuszka István országos képviselők, Domány János kir. tanácsos polgármester, Nádasdy Aladár kir. törvényszéki elnök, Asztalos Béla vármegyei főjegyző, Kacz Lajos helyettes polgármester, Tóth László pénzügyigazgató-helyettes, Palkovich Viktor és Jánossy Lajos esperes-lelkészek, Horváth Kristóf főgimnáziumi igazgató, Kutschera József komáromi plébános és számosan közéletünk jelesei közül.

Az ebéd alatt számos felköszöntő hangzott el, az első Kálmán Rudolf főispán részéről a koronás királyra; Kacz Lajos tanácsnok, helyettes polgármester a város közönsége nevében a Ghyczy családot s annak egyik kiváló tagját, a vármegye osztatlan szeretetéről és tiszteletétől környezett alispánját, Ghyczy Dénest köszöntötte színes szavakkal; a Ghyczy család részéről Ghyczy Béla nyugalmazott altábornagy, a család nesztora emelkedett szólásra és a család nevében köszönetet mondott a szép ünnep rendezéseért, Komárom város felvirágzására üritve poharát. Asztalos Béla vármegyei főjegyző a vármegye közönsége nevében üdvözli a Ghyczy családot s annak képében Ghyczy Béla nyug. altábornagyot élteti lelkes szép beszédében. Domány János polgármester a magas vendégeket, Horváth Kristóf főgimn. igazgató Kálmán Rudolfot, a két törvényhatóság főispánját, az emlékbizottság vezérét ünnepelték beszédeikben. Antal Gábor az

emléktábla két alkotóját; Istók János szobrászművészt és a felirat tudós szerzőjét Beőthy Zsoltot éltette és ezenkívül számos sikerült beszéd hangzott el a mindvégig lelkes hangulatban lefolyt társas ebéd rendjén.

Az ünnep lefolyása alatt s a nap további részén is az általános figyelem a Ghyczy család-felé fordult, amely másfél század óta úgyszólván minden generációban oly kitűnő férfiakat adott a vármegyének és a hazának. Csak természetes tehát, hogy a család egyik kimagasló tagjának emléke az ünneplés fényét vetítette a család élő tagjaira is.

Az ünnepről többen kimentették magukat, akik azon hivatali és egyéb elfoglaltság vagy egészségi állapotuk miatt meg nem jelenhettek, köztük Darányi Ignác földmivelésügyi miniszter, Széll Kálmán, Thaly Kálmán és Esterházy Ferenc belső titkos tanácsosok.

A fővárosi napi és a helyi sajtó meleg hangon hosszabb tudósításokban foglalkozott az ünneppel és Ghyczy Kálmánról több visszaemlékezés jelent meg a lapokban az évforduló alkalmából.

Igy róttá le a Múzeum Egyesület az emlékezés és kegyelet adóját Ghyczy Kálmán tiszteletet parancsoló, nemes emléke iránt.

Alapi Gyula.

Ujabb adalékok a koppánmonostori apátság történetéhez.

Az 1904. évi értesítőben azzal kezdtük meggyénk bencés apátságainak ismertetését, hogy a viharos idők után kevés adatunk maradt rólok s csak vázlatosan rajzolhatjuk történetöket. Ujabb levéltári kutatások és közlemények lehetővé teszik, hogy a városunk szomszédságában elterült Koppánmonostor történetét meglehetősen kiegészíthessük.

Ha a nyomtatott betű mindig igazat mondana, azzal kellene pótlásainkat megkezdenünk, hogy 1222-ben Koppánmonostor szerzetesei oly fegyelmezetlenek voltak, Szent Benedek szabályától annyira eltértek, hogy megjavításuk végett más monostorba telepítették őket, míg Koppánmonostorban a bencések rendjének hamarosan népszerűvé lett új sarja, a ciszterciek telepedtek meg. Így kellett volna a dolognak történnie, ha igaz, volna, amit egy ujabban megjelent munkában olvastunk, hogy a koppánmonostori apátsági iskola 1222-től 1411-ig a ciszterciek vezetése alatt volt.¹⁾ A történelmi adatok azonban nem igazolják ezt az állítást. Nem akarunk arra építeni, hogy az apátság története nem oly hézagos, hogy ne látnók, hogy az említett időben Szent Benedek fiai laktak benne ;

¹⁾ Szendrei írta a Magyarország megyéi és városai c. vállalat Komárom vármegye és Komárom sz. kir. városról szóló kötetében, 257. l.

de az apátság XIV. századi élete korántsem olyan, hogy idegen rend vegye birtokába. Épen a XIV. század folyamán oly újabb adatokkal rendelkezünk, melyekből levonhatjuk a következtetést, hogy az apátság rendezett viszonyok közt, a monostor épülete jó állapotban volt. 1365 január 30-án ugyanis Nagy Lajos királyunk a monostorban tartózkodott, mert egyik oklevelét „Kapanmunustura“-ból keltezi.¹⁾

Bizonyára nem szűkölködtek ezek az idők perlekedések, a szomszédokkal történt kisebb-nagyobb összeütközések nélkül, de tévesnek bizonyult az az állítás, mely a koppáni monostor prókátorának számlájában akarta fölfedezni „a legrégebb ügyvédi expens nota“-t.²⁾ Az állítás alapját tevő irat teljes szövegében a következő: „Item nova exposita pro monasterio in Capan anno Domini M^oCCC^oLX^o nono. — Item magistro Pernhardo XXVII. marcas denariorum et anno preterito XX. marcas. — Item dedi pro cultura vinearum VI. marcas. Item pro collectione vini marcas III. — Item pro expensis in Wissegrad marcas II. pensas V. — Item in Jaurino pro expensis pensas III. — Item pro familia pro pretio vestium pensas XIII. — Item in congregatione generali marcam unam. — Item pro equatia marcam I. — Item pro necessariis domus marcas III. — Item summa marcas XLVI. marcas XX.“³⁾ Ügyvédről, prókátorról nincs itt szó; mert Bernát mester díjazása több is, mint az ügyvédi díj lehetne. Kétségtelennek vehetjük, hogy tanító sem volt, mivel a fizetés nem arányos állásával. Le kell mondanunk róla, hogy Bernát mesternek az apátsághoz való viszonyát s a neki kifizetett összegek célját megállapítsuk. De egyéb tekintetben nagyon becses értesüléseket kapunk ebből a szűkszavu jegyzékből.

Mindenekelőtt szembeszökő, hogy az apátság igen kedvező anyagi helyzetben volt. Csak az itt említett ki-

¹⁾ Apponyi oklevéltár I. 186. l.

²⁾ Gábor Gyula: A megyei intézmény alakulása és működése Nagy Lajos alatt, 141. l.

³⁾ Kiadta Döry Ferenc az előző jegyzetben eml. munka ismertetésében, Századok, 1908. 435. l.

adás, összesen 46 márka, mai pénzben (tekintet nélkül a pénz vásárló képességére) 616 forinttal egyenlő.¹⁾ Pedig tetemes, még jelentékeny összeget megkívánó kiadások voltak azokon kívül, melyeket ez a kis jegyzék föl-sorol. Gazdaságilag azt a tanulságot vonhatjuk le, hogy az apátságoknak igen terjedelmes szőlői voltak, hiszen megművelésük 6 márkába vagyis mai 144 forintba került. A bor behordására fölszámított 96 forint arra mutat, hogy az apátságoknak a monostori hegyekben hegyjoga volt s a szőlőbirtokosok természetben rótták le a monostornak járó tartozásukat.

A monostor cselédsége elég nagy lehetett. Ruhájokra ugyanis 13 penzát²⁾ vagy másként mondva 65 garast költöttek, mi egyenlő volna 1 márkával és 9 garassal vagyis egy 27 forint 85 krajcárral.

A házi szükségletekre fizetett 3 márka = 72 forint, melyhez talán még a győri kiadásokból is hozzájárul valami, ahhoz a számhoz, a hány szerzetes ilyen kisebb apátságban lenni szokott, megfelelő.³⁾

Az apátság ménest is tartott, mely első sorban a közlekedés miatt volt szükséges, hogy tudniillik a megfelelő hátság és kocsiba való lovakban ne legyen hiány. Ezek segítségével ment az apát Visegrádra, Győrré. A „congregatio generalis“, mely 1 márka azaz 24 forint költséget okozott, nem hivta meszszebbre az apátot; Komárommegyének az apátság székhelyén tartott gyűlése okozta a kiadást.⁴⁾

A XV. század folyamán, mint ismeretes, az apátság kegyura, Kávai Pozsár Domonkos nem valami jó viszonyban volt az apátokkal. *András* apát panaszára Zsigmond király kénytelen volt a kegyur ellen nyomozást tartatni, mely 1420 szeptember 16-án azt derítette ki, hogy Pozsár még az előző évben másokkal egyetemben rátámadt az

¹⁾ 1 budai márka = 56 garas = 24 forint. De ez csak abszolút érték jelent, míg a vásárlóképességet a XIV -XV. században 15-szörösre teszik.

²⁾ 1 penza = 5 garas.

³⁾ Szent Benedek szabályának megfelelően legalább 12 szerzetesnek kellett volna lennie egy-egy monostorban; hogy azonban ebben az időben, noha a Szent Benedek szerzete újabb virágzásának korát élte, nem maradtak-e a kisebb apátságok ezen szám alatt, nem lehet tudni.

⁴⁾ Komárom vármegye és Komárom sz. kir. város, 408. 1.

apátságnak Keszegfalva és Ujfalu közt fekvő pusztájára¹⁾, Gesztrére, melyet az esztergomi érsek gadóci jobbágysai béreltek s innen 100 kepe gabonát elhordatott.²⁾ Aligha kezdete, hanem csak egy epizódja lesz ez az erőszakoskodás azon viszálykodásoknak, mely az apátság s kegyura közt a következő években is folyt.

A közbeeső események ismerete nélkül szűkölködvén, azt hittük, hogy András apátnak kormányévei évtizedeken tartottak. Ebben azonban tévedtünk. 1426-ban *Adorján* a koppánmonostori apát. Ez sem volt jobban a kegyurával, mint az elődje. Meglátszik ez Zsigmond királynak 1425 szeptember 6-án az esztergomi érseki helyetteshez küldött rendeletéből, melyben meghagyta neki, hogy, mivel Pozsár Domonkos gyanus birónak tartja, ha Pozsár nem lesz megelégedve azzal az ítélettel, melyet az *Adorján* koppánmonostori apát ellen indított perében hozni fog, terjessze az ügyet az ő személyes jelenléte biráskodása elé.³⁾ Ebben a perben történt-e, vagy ismét ujabban, 1429 június 25-én a pannonhalmi konvent előtt békére lépett a két ellenfél. Az apát nevében Kükeházai Küke István, Pozsár nevében pedig Gadóci András fia János jelent meg Pannonhalmán, hol kijelentették, hogy az apát és a kegyur közt tőlök választott vagy mint nevezni szokták, fogott bírák egyezsége hoztak létre, melynek értelmében Pozsár a tőle elkövetett sérelmek s jogtalanságok kien-gesztelésére 24 uj forintot fizet az apátnak, ez pedig Pozsár ellen indított perét abbahagyja, őt minden keresettől mentnek nyilvánítja.⁴⁾ Mivel tehát 1425—1429. közt *Adorján* volt a koppánmonostori apát, tehát az az *András*, ki 1438-ban ült az apáti székből, *e néven második apát volt* a monostorban.

A következő apát, *Gergely* mint alperes szerepel 1449-ben. Gutori Nagy László alnádor ugyanis pert indított ellene, mivel az apátság koppánmonostori jobbágysai kárt tettek neki, nevezetesen a concói halastavat, melynek

¹⁾ Csánki: Magyarország tört. földrajza a Hunyadiak korában, III. 500. l.

²⁾ Magyar nemzeti muzeumi levéltár: törzsanyag.

³⁾ U. o.

⁴⁾ Magyar nemzeti muzeumi levéltár: törzsanyag.

feléhez just tartott, meghalászták. A per az országtanács elé került, de Nagy László nem bizott meg a bírákban s azért Hunyadi János kormányzóval rendeletet adatott ki, mely szerint a nádor fogja a fennforgó vitás kérdést elbírálni.¹⁾ Miként ítélt az ügyben a nádor, nem tudjuk ugyan, de Radoványi László, Komárom vármegye alispánja s a megyei szolgabírák írást állítottak ki róla, hogy az apátsági jobbágyokat a halastótól eltiltották.²⁾

A concói jószághoz később is jogot formált ugyan az apátság, ámde a XVI. században sem tudta birtokába venni. Mikor a pannonhalmi konvent 1519-ben II. Lajos király rendeletére bizonytságot küldött ki *Pesti János* apátnak Concó birtokába való bevezetéséhez, Kolos Jakab és Ambrus tiltakozásukkal megakadályozták, hogy a jószágot birtokába vehesse.³⁾

Baranyai Mátyásnak koppánmonostori foglalása ismeretes; csak az új, hogy 1540 szeptember 29-i levelében Fels Lénárd, I. Ferdinánd király hadvezére is igazságtalannak bélyegezte eljárását és meghagyta neki, adja vissza Koppánmonostort a pannonhalmi apátnak.⁴⁾ Az apátság sorsa azonban meg volt pecsételve, többé nem jutott a bencések kezébe. Ferdinánd király ugyan még úgy adta Monostor falut Farkas Mártonnak, hogy az apátság helyreállításakor ki kell a kezéből eresztenie⁵⁾; a helyreállítás azonban nem következett be, sőt Farkas birtoklása idején Monostor falu s az apátsági épületek az átvonuló királyi seregek fosztogatása, gyűjtogatása következtében teljesen elpusztultak.

Fehérvöly István, mint Pannonhalma kormányzója, ki tudta ugyan eszközölni Ernő főhercegnél, hogy az apátságot nem csatolták a komáromi vár birtokaihoz s a kormányzó 1581-ben abban reménykedett, hogy célt ért, a koppánmonostori apátság és ennek adományozása visszazállt a főapátságra, azonban csakhamar maga kénytelen

¹⁾ U. o. : Forgách levéltár.

²⁾ U. o., v. ö. Hazai Okmt III. 315. l.

³⁾ Pannonhalmi bíteles helyi levéltár, 129* sz.

⁴⁾ Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitújítás korából, III 493 494. ll.

⁵⁾ U. o. III. 546. l.

zálogba vetni az apátság javait, hogy a leégett Pannonhalmán segíthessen. A hadi szükségletek pedig azt okozták, hogy Rudolf király 1592-ben elfogadta a hadi tanács ajánlatát s a komáromi várral szomszédos összes birtokokat, tehát Koppánmonostor javait is lefoglalta.

Mint a várbirtokok tartozéka 1615-ben 17,000 forintért Reiffenberg Tódor János kezébe került Koppánmonostor. Himelreich György pannonhalmi kormányzó tiltakozott ugyan II. Miksa ezen adományozása ellen, perbe fogta Reiffenberget, támogatta az 1622-i országgyűlés, mely kimondta, hogy a komáromi várhoz tartozó birtokokat vissza kell adni jogos tulajdonosának¹⁾, de Himelreich csak úgy nem érte el küzdelmének célját, mint a későbbi főapátok.

Reiffenberg halála után Komárom új várkapitánya, Kollonics Ernő nem tudta az elzálogosított várjóságokat kiváltani s így Reiffenberg családjánál maradtak Erre II. Ferdinánd engedélyével Esterházy Miklós gróf, nádor fizette meg Reiffenberg örököseinek a zálogot s az így kiváltott javak egy részét átengedte Kollonicsnak; hetet azonban a kiváltásra fordított 17,000 forint visszaszerzésére ugyanekkora összegért Zichy Pál győri kapitánynak inskribált azzal a feltétellel, hogy Kollonics a zálogösszeg letételével magához válthatja őket.

Sem Kollonics, sem Puchaim Kristóf János, Komárom várának kapitánya nem tudták a hét birtokot kiváltani, mire azok Zichy Pál fiára, Istvánra szállottak. Zálogbirtok természetüket ugyan nem veszítették el, mert III. Ferdinánd azon költségek fejében, melyeket Puchaim a komáromi várra fordított, a többi a várhoz lefoglalt jószággal azokat is Puchaimnak adományozta s így örök jogon ő bírta volna; gyakorlatban azonban a hét birtok megmaradt Zichynél, sőt hamarosan a komáromi vár egész uradalma ehhez jutott. Puchaim özvegyének nem volt pénze s ezért a kezében levő uradalmat, melyet ő és férje még gyarapítottak is, egyezségileg ugyancsak Zichy Istvánnak engedte

¹⁾ L. Molnár Szulpic dr. fejtegetését A pannonh. Sz.-Benedek-R. tört. IV. 138—139. II.

át. Zichy az uradalomból kiszakított négy birtokot és egy komáromi házat s ezeket, minden terhet levevén rólok, a komáromi kapitányság javadalmazására engedte át. Ezen eljárását és egyéb érdemeit I. Lipót 1659 július 30-án azzal jutalmazta, hogy az egész komáromi uradalmat — benne (Koppán-) Monostort — neki adta és pedig úgy, hogy fiágon örökösen, iure perpetuo et irredemptibiliter a családjánál maradjon és csak a leányágtól lehessen visszaváltani.

Zichy Péter gróf a javak egy részét, az ugynevezett szőnyi uradalmakat Stegner Mátyásnak, majd utóbb Neffcer Jakab bárónak adta zálogba. Ettől Sajghó Benedek, pannonhalmi főapát a monostori részt 600 forint zálogösszeg lefizetésével, vagyis azon összegen, melyért valamikor Fehérkövy elzálogosította, vissza akarta ugyan szerezni, de eredménytelenül tett ajánlatot.

Zichy Péter gróf örökösei Ferenc győri püspök és Miklós grófok voltak. A két testvér Neffcer örököseitől visszaváltotta a szőnyi uradalmat, majd pedig Miklós. 24,000 forinttal kielégítvén Ferencet, egészen magának szerezte meg a terjedelmes javakat. Mivel pedig magának nem volt elég pénze arra, hogy testvérét kielégitse s a jószágokat instruálja, felesége, Berényi Erzsébet adott neki 40,000 forintot, melynek fejében azután 150,000 forint értékben ez kapta zálogul a javakat.

Sajghó Benedek főapát ezen újabb elzálogosításakor, 1757-ben megismételte a koppánmonostori apátság miatt elődeitől is hangoztatott tiltakozást. Mikor pedig, mint várhatta, ez eredményre nem vezetett, 1760 november 27-én Komárommegye törvényszéke előtt a romjaiban még felismerhető apátság visszaszerzése végett pert indított az időközben megözvegyült grófné ellen, illetve fölajánlotta neki, hogy megváltja tőle az apátságot. Az özvegy grófné azonban oly összegért, amekkorát Sajghó ajánlott, nem akarta átadni a kért birtokot s így azután megindult a per.

Aperlekedés széles körből szedte a szereplőket, mert a grófné törvénybe idéztette mint szavatost a győri püspököt, majd ez mint a maga szavatosait, Zichy János és István grófokat,

ezek meg, ugyancsak a szavatosság kérdése miatt, magát a királyi kincstárt. Sajghó, ki némely főapátsági birtok miatt is érdekelve volt, a maga igazai biztosítására Mária királynénak a rendi elnökökhöz intézett levelét, az 1486-i bérleti szerződést, Baranyai Mátyásnak az akkori főapáthoz intézett 1537-i levelét, I. Ferdinánd király 1540-i rendeletét, Fehérvövy 1581-i záloglevelét s az 1624-i és 1640-i tiltakozásokat mutatta be, míg a Zichyek, igen természetesen, a királyi adománylevelekre hivatkoztak. Mivel pedig az alperesek tiltakoztak a miatt, hogy oly rövid időt hagytak nekik a perre való készületre, hogy az alatt a szükséges bizonyító irásokat nem tudták összeszedni, 1762-re halasztották a tárgyalást.¹⁾ Egy folyamban az új terminuson sem lehetett tárgyalni, mert a Zichyek ügyvédje megbetegedett, majd a komáromi földrengés miatt Bagotára kellett áttenni a tárgyalás színhelyét, végül pedig az alperesi ügyvéd kétségbe vonta a megyei törvényszék illetékességét. Mária Terézia intézkedése siettetett az ítéletet, mely úgy hangzott, hogy Sajghó főapát megválthatja Koppánmonostort.

A bencések örömmel hallották a hírt s a messze eső bakonybéli apátságban 1763-ban följegyezték, hogy Koppánmonostort a rendnek ítélték: *abbatia Monostor supra Comaromium sita, dudum per nostros oppignorata, nobis adiudicata*²⁾; az öröm azonban korai volt. Az alperesek felebbeztek az ítélet ellen s ugyanezt tette a kincstár is, amennyiben az ő szavatosságát az 1581-i és a Puchaim-féle zálogokon túl is ki akarnák terjeszteni. A kincstárnak egyébként volt rá oka, hogy óvatos legyen s iparkodjék elérni, hogy a megyei törvényszék ítélete végső szó ne maradjon. Ha a főapát elvi álláspontja győz és végérvényes bírói ítélet kimondja, hogy neki joga van a valamikor rendje tulajdonát tett javakat visszaváltani, akkor a kormánynak sok hasonló természetű, jogtalanul lefoglalt vagy elzálogosított jószágot kellett volna visszafizeltatnia, illetve érettek kárpótlást adnia.

¹⁾ Országos levéltár: Act. neoreg. fasc. 1490. nr. 23.

²⁾ Pannonhalmi rendi levéltár: Act. abbat. Bbél. fasc. 8. nr. 22.

A megyei törvényszék 1764 ápril 15-én helyet adott a fellebbezésnek.¹⁾ Sajghó főapát tekintettel a per további nagy költségeire, nehézségeire s azon szerencsétlenségre, mely a Zichyeket az óbudai uradalom elvesztésével érte, föl hagyott keresetével és így Koppánmonostor a Zichy-családnál maradt.²⁾

Mikor a komáromi várerődítéshez szükségessé váltak azok a szőnyi, monostori területek, amelyek a Zichy-család birtokába jutottak, ezek fejében Ferenc király a lébényi uradalmat engedte át a Zichyeknek, a tanulmány-alapot pedig 1817 október 5-én a Temes megyében fekvő ligethi, giládi, unipi és berényi jószágokkal kárpótolta Lébényért.³⁾

Sörös Pongrác.

¹⁾ Pannonhalmi rendi levéltár: Act. archiabbat. fasc. 85. nr. 6.

²⁾ Fuxhoffer-Czinár: Monasteriologia, I. 285 l.

³⁾ A magyarországi kath. vallási és tanulmányi alapok és alapítványok stb., 124. l.

A leányvári ásatások folytatása 1908-ban.

Három éve, hogy a Komáromvármegyei Múzeum Egyesület megbizásából az izsai Leányvár területén ásatásokat végzek. Most abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy a három évi fáradságos munka eredményeként bemutatathatom az izsai római castellum pontos külső méreteit és belsejének eddig feltárt részeit.

A legelső évi, alig egy hetes munka csak a puhatolódzásnak volt szánva s csak a körfalakra szorítkozott. A második évben azonban már megtaláltuk az Ariadne fonalat s a legutolsó ásatásnál csak az elejtett, a félben hagyott szál folytatását kellett fölvenni.

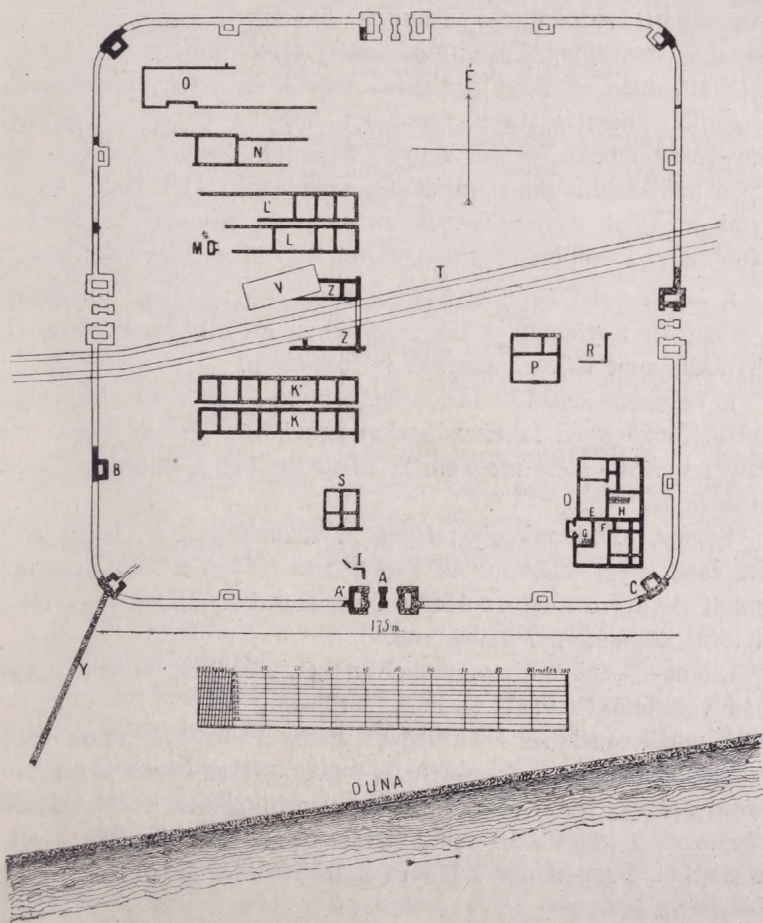
A direktívák hova-tovább szaporodtak, ezek nyomán most már mintegy magától folyik a munka s erős a reményem, hogy mikorra múzeumunk az őt megillető fényes palotába költözik, a római csoport közé már kiállíthatjuk a leányvári castellum rekonstruált modelljét is, mely a pannoniai limes legjobban föltárt táborhelye, sőt még a birodalmi költséggel kiásatott felsőgermániai castellumokkal is kiállja a versenyt.

* * *

Forster Gyula báró, mint a Műemlékek Országos Bizottságának elnöke a pilismaróti (Castra ad Herculem) és a leányvári ásatásokról szóló kompakt értekezésekkel meg akarja indítani a „Limes“ füzeteket. Éppen azért a már két ízben tartott archeologiai társasági beszámolón s a tavalyi és a jelen rövid ismertetésen kívül írásban sehol máshol nem publikáljuk eredményeinket s a hivatalos Archeologiai Értesítő valamint a napilapok is éppen hogy tudomást szereztek a dologokról.

A mellékelt s új eredményünket is magába foglaló alaprajz részletesebb magyarázat nélkül is beszédes tanuja az eredményeknek.

Mint fentebb említém, a legelső évben a körfalakon végeztem kutatásokat, amiket folytattam a második évben is, de ugyanitt nagyon meglepő eredményre jutottam a legutolsó ásatás alkalmával is. Ugyanis egy kutató árkot vágatva a feltételezett *porta principalis* helyén, ott az AA'-val jelzett hatalmas faltömböket találtam,

mely szerint ez a kapu az előző évi hipotézisekkel szemben kettős volt. Mint egyetlen sziklatömb áll a földben majdnem érintetlenül a 6.5 m. hosszú és 2.6 m. széles összeöntött kapu-közép, mely a kettős bolívet tartotta. A nyílások külön-külön 2.8-3 m. szélesek voltak.

Fele részben megvan a középső pillértől Ny-ra álló toronyalap is, A', a K-inek azonban csak a törmelékek által jelzett szimetriális helyére akadtam, mivel az a gazda, kinek ez a parcellájába esett, azt teljesen kibányászta. A körfal kikutatására ez évben nem is fordítottam több munkát, csupán a Ny-i oldal B-vel jelölt oldal-tornyát és a C, DK-i saroktornyot takartattam ki jobban, mert ezek a Vágbalparti Ármentesítő Társulat méltányos engedélyével takaratlan is maradnak. Ez utóbbi torony felül mintegy 115 m^3 -nyi földet hányattam le, hogy szabadabbá tegyük és lefényképezhessük.

Itt főlemlitem azt a kis epizódot, hogy a 8 m^2 -nyi területű torony-szoba feneke földdel vegyest beomlott kővel lazán volt betöltve s munkásaim innen (ameddig számlálták) 128 sikló kigyót hánytak ki. Csak úgy nyüzsgött ott e sok tarka-barka kisebb-nagyobb állat, s embereim el is nevezték a tornyot „kigyóvár“-nak.*)

A keleti oldal kapu tornyának közepét is jobban kitisztítottam s azután folytattam a DK-i sarokban levő nagy közfürdő D kitakarását, amit teljesen sikerült is föltárnom.

E hatalmas $640 \cdot 130 \text{ m}^2$ területű s 15—16 külön helyiséget számláló fürdő az E fallal valószínű egy külön férfi és külön női osztályra oszlott, mert megvannak mindkettőben a külön megfelelő helyiségek is.

Sajnos, az alapok oly mélyen ki vannak szedve, hogy ajtó, helyet csak egyet találtam. Az F-el jelzett helyen a fűtő kemence beomlott boltivére még az 1907. évi ásatáskor ráakadtam, mely alatt több köbméternyi hamu volt.

Ugyan-e szakaszában, G helyen kevésbé égett téglából egy tűzpad volt lerakva vagy $4\text{—}5 \text{ m}^2$ területen.

A másik szakasz H termében pedig 15 cmnyi öntés réteg alatt hatalmas fedő cserép padlózást leltem. Össze-vissza tört hypocaustum csövek, levált stukkó burkolatok és apróra összeszakadt, porrá zúzódott különböző színű freskó törmelékek borítják a termek alapjait. Suspensura oszlopra itt egyre sem akadtam.

*) Akkor voltak a tavalyi korai novemberi fagyok s ebédjüket tűz mellett költötték el. Mire észrevettem, az első 8 kigyónak kegyetlen autodafét rendeztek, lévén a jó izsaiak között az a babonás hit, hogy ha az undok kigyót megölik, azzal boszút állnak a bibliai szerinti paradicsomi csábításért, s ugyannyi halálos bűnük nyer bocsánatot. Csak mikor megmagyaráztam a siklók ártatlanságát, hagyták abba a kínzást. A hidegen mindjárt elgémberedtek és rakásra piszkálva úgy hánytam rájuk földet.

A *porta principalis* (talán *dextra*) mellett még az I épület rész is az új eredmények között foglal helyet. Az L alakú s folytatásában kiszedett épület belsejéből egy 3·5 m hosszú félhengeres foglaló tető cserepekből való kis levezető csatorna futott ÉNy-i irányban lejtve befelé. Valószínű az *intervallum* körülfutó csatornájába torkollott. Ez épületnek ÉD-i irányú falrészé nem záródik ugyan a torony alaphoz, de minden kétséget kizár, hogy hozzá volt ragasztva s valószínű a váltakozó kapuőrőség szobájaként szolgált

Ezen belül É-ra a különálló S épületre akadtam, melynek Ny-i oldal faláról három hatalmas oszlop talapzatot emeltem ki, melynek sulya egyenként 30–40 q-ra tehető.

Ez épülettől É-ra, a közepén álló *praetorium* D-i oldalán a KK' katonai épületekre akadtam. A K épület két végén a Duna felé 1½ m. hosszú gyámfalat bocsát ki. Nem valószínűtlen, hogy ezek a kiszélesített ereszt is tarthatták, mely esetben a kettő között még több kő, vagy fa oszlop is lehetett. A K' épületnek egyik fala Ny felé bocsát ki gyámfalat.

Az épületnek hossza 48·45, szélessége pedig 7·85 m. Szimmetrikusan mindegyik 7 külön szobára tagozódik egy-egy nagyobb teremmel, mely a *triclynium*, étkező lehetett. Ez a két nagyobb terem 67·67–66·67 m², a többi kisebb egyenként 36·18—35·64 m² területű.

A két épületet 1·25 m. széles köz választotta el.

A KK'-nak megfelelő szimmetrális LL' katonai lakások pedig a *praetorium* É-i oldalán terülnek el. Egy részük már a legelső évi ásatásnál ismeretes lett, de teljes kitakarásuk most sem végződött be.

Csupán annyi eltérést mutat a KK' épület párttól, hogy itt a *triclynium* más elhelyezését s nincs mindkettőben egymás mellett.

A kettő közötti síkator itt is 1·25 m s úgy a K, mint az L csoportnak a *praetorium*-ból való távolsága 7 m. A *praetorium*-nak most csak D-i oldalfalát vezettem Ny-i irányban ameddig a védőtöltés engedte, 19 méter hosszúságban s itt egy a töltés alá É-i irányban befutó keresztfalra is akadtam.

A K épület Ny-i végében, talán ezzel összefüggésben, az M kis magán fürdőt találtam 5·43 m² belső területtel.

Ennek falai a DNy-i sarok nélkül 1½ m. magasságban vannak meg, a cementes alap fölött. Egy oldaluk kívül-belül még

legtöbbször fönnálló stukkószerű anyaggal vannak burkolva, ÉNy-i sarka alatt pedig egy kis csatorna-nyílást találtam.

Egy ketté törött 60 cm. magas suspensura tartó oszlopocskák s egy másiknak a töredéke volt a fenekében, a többi a falakkal együtt kiszedték.

Ez a kis fürdő érdemes volna arra, hogy tetőt emeljünk fölé s a kitakarva maradó kapu és sarok tornyokon kívül egyik érdekes látnivalója lehet a Komáromból kirándulóknak, vagy bárholon tanulóknak.

A K' katonai épülettől É-ra 7.6 m. távolságra az N. és ettől É-ra Ny-i felében 7.35, K-i felében pedig 8.8 m. távolságra az O-val jelzett alap fekszik. Ez utóbbi É-i falával Ny-ról K-re 25 m. a D-i oldalfalával ugyanez irányban már 53.33 m. hosszúságban folytatódtak és még semmi keresztfal elágazást nem mutattak. Talán falrekesszel ellátott istállók vagy egyéb raktárhelyiségek voltak.

Még mindkettő kitakarása befejezetlen s a folytatandó végeiket leásott, megszámozott oszlopokkal láttam el.

Ez épület csoportok összességé képezné hát eddigi munkánk eredményét, de ha jobban szemügyre vesszük a mellékelt alaprajzot, még más fontos eredményt is fölfedezhetünk rajta.

A castellum Ny-i felében föltárt épületek keleti frontjukkal egy egyenes vonalat alkotnak, melyből csak *praetorium* ugrik valamennyivel előbbre, hogy az előtte lévő *forumot* még jobban dominálja.

Önként elárulja ez azt, hogy a D. és É-i kapukat, tehát a *cardo* vonalát összekötő *via principalis* áll itt előttünk, melyre K-i homlokzatával e hét épület néz.

Ha a Ny-i körfaltól a *praetorium* K-i homlokzatáig való távolságot a K-i körfaltól *rectus* alatt Ny. felé is lemérjük, így megkaphatjuk az ut szélességét is, mely e szerint 15 m., tehát fele, mint a teljes légióra épített *castrumoké*, mert az *Vegetius* szerint 30 m.-nyi széles volt.

A már két éve kiásott *palestra* (?) P., valamint a mellette levő R fal pedig a *via praetoriát*, vagy *decumanus maximust* jelzik s e szerint az Izsa felőli K-i oldal kapuja a *porta praetoriá*-nak felel meg.

A leletek muzeális szempontból ez évben sem mondhatók valami gazdagnak, mivel főcélunk a falak kitakarásával most is csak annak a földerítése volt, hogyan, milyen rendszerrel volt e

vár építve? s szerintem hazai limes kutatásunk szempontjából ez lesz a fontosabb.

Mert a római hadviselés, háztartás stb. eszközeit ismerjük a gazdag itáliai s a többi európai nagyobb muzeumok útján majdnem kimerítően.

Ott van például Pompei. A Kr. u I-ső században a Vesuvio által okozott katasztrófa egykorú eredetiségében konzerválta láva-tömegével a római életet, a majdnem 2000 évvel később élő emberek számára. A negatív láva üregek beöntésével magunk előtt láthatjuk a minden átmenet nélkül megdermedt életet, mely a provinciákban is alig tért el valamit Rómától és közvetlen környékétől.

Egykorú leírások útján nagyjából ismerjük ugyan a római tábori életet is, de pl. eleddig nincs egy épen maradt és feltárt római *legio castrum* sem, mely kézzelfoghatólag is igazolná az írást, mert az itt-ott földerített részletek sosem adnak kompakt képet a dolgokról.

Az önvédelem körülményeit, a megélhetési, talaj és egyéb viszonyokat illetőleg a későbbi népek sem voltak okosabbak a régieknél s teljesen jónak, sőt legjobbnak találva az általuk kiválasztott lakóhelyeket mindig az előbbiek helyére telepedtek.

Igy csinálták ezt, hogy messzebb ne menjük a kelták után a rómaiak (többnyire még a helyneveket sem változtatva meg, pl. *Brigetio*) s ezek után a középkor népei is.

Azért láthatjuk a jelenben, hogy a legtöbb római város és castellum fölött újabb település van.

Mintegy beleültünk csak az üresen hagyott székbe s többnyire felhasználjuk az ott talált építő anyagot, elpusztítva így minden elpusztíthatót.

Igy volt ez Aquincumnál is, melyre Buda s Brigetionál is, melyre Szőny épült.

Aquincum és Brigetio castrumai alig ismereteseek, pedig további folytatásában a pannoniai limes kutatásnak leginkább csak castellumokkal, táborhelyekkel lesz dolga.

S mert ezek az említett két legio székhelyen kívül mind csak kisebb csapatok, *cohorsok* számára voltak építve, Leányvár, mint előiskola, fontos direktívákkal szolgálhat ezek felkutatásánál.

Eddigi feliratos köveink, mint építőanyag, mind másod vagy harmadlagos helyről kerültek elő, összetörve, megcsonkítva.

Most is így került elő három töredék, melyek közül kettő összetartozik s egy sirkőből valók.

A két darab összeillesztve 80 cm. széles, 53 cm. magas és 24 cm. vastag.

Az alsó rész letörése miatt csak egy-két kezdő betű, mint az ajánlás, mely itt sajátosan M. D. M. és a töredékes név rész V A I M A R I N A . . . T V T E olvasható.

A három lécezetes keret zöld festés nyomait árulja el.

Ezenkívül előfordult egy *votiv ara*, melyből a nagyon szépen kidolgozott lécezetű alsó bal sarok (szembe nézve) maradt meg a két alsó befejező sorból öt betűvel. A felső sorban V O . . . , az alsóban S O L . . .

Tehát az ismert befejező *Votum Solvit* egészen ki volt rajt írva. Ennek magassága 29, szélessége 38 és vastagsága 20 cm.

A kidolgozásukat nézve a sirkövet együtt a II. sz. elejére tehetnénk, de a fogadalmi oltárt a felírás későbbre veti.

Egy nyolcszögű, vörös márványból faragott kis oszlop talapzat, ugyancsak vörösmárványból egy kézi malomkő alsó része, valamint több körcikkszerű, vagy fél, likacsos porfir malomkő is fordult elő.

Érdekes, hogy több szépalakzatú cseppkővet is találtunk a kötörmelék között, amit építészeti díszítésül használhattak. Érmeink közül a legrégebb *Antonius* triumvir legio denárja. Van azután I—II. és a III. századból *Vespasianus*, *Nerva*, *Domitianus* és *Traianus* idejéből. Továbbá: *Hadrianus*, *Antonius Pius*, *Commodus*, *Alexander Severus*, *Caracalla*, *Gordianus Pius*, *Aurelianus*, *Probus*, *Carinus*, *Diocletianus*, *Herculius Max.*, *Maxentius*, *Licinius* és *Posthumus* pénzeiből.

Legtöbb van a Constantinusok genséből: *N. Constantinus*, *Constantius* és *Constans*.

Van egy pár szép kivitelű női ezüst érmünk, *Soemias*, *Julia Domna*, *Julia Maesa* és *Salomiától*.

A császárok sorát *Valentinianus*, *Valens* és *Gratianus* zárják be.*)

Az 57 darab római érmen kívül 7 darab középkori ezüst is

*) A legtöbb bronzérem az általánosan ismert fajtákból való s részletes meghatározással már több mint 100 adatott be a muzeumba. Igen sok rossz állapota miatt csak fentartással, vagy éppen nem volt meghatározható.

került elő, mint később, a XV—VII., folyamán a katonai erővel való rombolások alkalmával oda került dolgok.

Van ezek között salzburgi érsekségi huszas, török para, *Kázmér* lengyel király, *Zsigmond* denár stb. féle pénzek.

Cserépedény töredék megszámlálhatatlan mennyiségben hányódott ki, melyik közül a jellegzetesebb típusokat a diszitással és különböző mázzal ellátottakat mind összeszedtük.

Csupán egy közönséges 2 ½ 3 liternyi nagyságú főzőedényt találtunk épen.

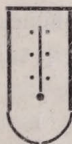
Ezekentül sok becses diszitással és bélyegzéssel ellátott *terra sigillata* töredéket is találtunk, melyek legtöbbszörre venatiót, házi állatokat ábrázolnak vagy növényi diszítésekkel vannak ellátva. Egyik darabon egy táncosnő, másikon egy teljes fegyverzetű katona és egy támadó gladiátor van.

Tüzetesen ismerve az *aquincumi terra sigillata* gyűjteményt sok darabot teljesen azonosnak találtam az ottaniakkal s ezek amellet tanuskodnak, hogy egy műhelyből kerültek ki, amit egyiknél a fazekas neve is bizonyít.

Az illatszeres, piperés üvegből is sok töredék, fenékdarabok és fülek jöttek napvilágra, melyek a rászáradt és rátapadt olajból remekül opalizálódtak.

Egy 15 cm. hosszú kétélű római kis kézi csákány és egy 3 kg.-nyi sulyu középkori acélcsákány is fordult elő, középen elhelyezett kerek lyukkal és két tompa hegygyel. A nyél mellett szimmetrikusan két pajzsos védjegy van belenyomva.

A pajzs közepén hosszában egy elválasztó vessző, mely a csucskok felé egy kis gömbben végződik, azontul a vessző mindkét oldalán is 3—3 ilyen gömböcske van.

Két darab pilum, 9 db. különböző formájú nyílhegy is találtott.

Hét darab vaskés (többszörre törött állapotban, egy diszített csontnyél részszel), egy bronz, kés-forma szerszám, egy későbbi kora acél csiholó B-alaku, bronzkőrő(?), többféle bronz szíjvég

és csatt, egy paizs borító (?) bronzlemez darab, egy vaskulcs, egy kék és vörös zománcozású fülönfüggő, egy bronz csengetyű, bronz tű fokkal és fok nélkül, 2 bronz, 1 ezüst és 1 drb vas fibula is találtatott.

Előfordult továbbá több vas szerszám karika, sok vasszeg (fejvel és fej nélkül) egy tőrszerű vas szerszámnyél szögecsekkel, egy középkori csizmapatkó, bot végére való buzogányszerű ólomöntvény, stb. apró bronz és vas szerszám. Tizenkét drb. orsó nehezek égetett agyagból egyik-másik diszített, egy oszlopos és egy félhengeres fenőkő, egy törött mécses, több égetett játékgolyó.

Három csontfésű (kettő diszítéssel), négy darab csonthajtű két drb. különböző csont szerszám, csont gombfej.

Leltünk ezeken kívül számtalan fedő és foglalo cserepet, különböző alaku és méretű téglákat, melyek közül a bélyegesek két darab LVP... és TRIB... (LVPICINI TRIBVNI) kivételével mind LEG.I.A.D. — LEGIADPF jelzésűek. (A brigetiói legio prima adiutrix sigillumai.)

Különös fontosságuk volt a mindennapi alkalmazásban a félhengeres, egyik végük felé szűkülő foglalo- és a téglalap alaku, hosszúságukban a szélükön peremmel ellátott tetőfedő cserepeknek. Az első tipust levezető csatornán alkalmazva is találtam (1-vel jelzett), de különösen a lapos fedő cserepeket számtalan minőségben föllelhetjük. A D nagy fürdő F termében pl. padozatot alkotott. Megtaláljuk ezt mint a fürdők falát burkoló anyagot, mint koporsót, vízvezetékot, folyosó udvar, szoba stb. burkolatot is. Több egész darabot szállítottam be a muzeumba, 63×45, 52×39 és 46×32 cm² területtel, 5—6—7 cm vastagsággal. A legnagyobb fajtából egyet meglehetősen száraz állapotban lemértem s éppen 20 kg. súlyu volt. A hozzávetőleges tetőháromszögből kiszámítottam a KK' épület egyikének felületét, az erre befödésül jövő fedőcserep e szerint 500 q súlyt tenne ki. Képzeltük ezt el vízzel telítve esőzés után! Micsoda tetőfák kellettek ide, a többszöri felégetés után teli is van hamuval a föld.

Az 1907. évről fenmaradt veteménykárpótlással együtt 911 korona 60 fillért fizettünk ki napszámra. Ebből 718 korona 68 fillért kitakarásokra 138 korona 50 fillért pedig betakarásokra fizettetett (az előző évben takaratlan maradt épületeket is ez alkalommal temettük vissza.) A többi 15 korona körüli költség a lelet díjazásokra s egyéb apró kiadásokra fordított.

Az ásatásnál a férfi napszám 2—2·60 korona között, a takarási napszám (többnyire asszonyok és leányok) 80—120 fillér között váltakozott, egyéenként, alku és érdem szerint.

A fenti összeget segélyképen a Műemlékek Országos Bizottságától kaptuk két részletben, az utóbbi részletet Kuzsinszky Bálint dr. egyetemi tanár, a M. E. O. B. tagja ajánlatára folyósították, ki a helyszínén is megjelent és meggyőződött az eredményről és arról kedvező jelentést tett.

A Vágbalparti Ármentesítő Társulat, melynek a várterület birtokát képezi, készséggel engedte meg ismételten az ásatásokat, sőt érdemekben dús igazgatója, *Mezey Gyula* kir. tanácsos még a gátör vetemény kárpótlásához is hozzájárult.

A műszerrel való pontos felvételeket és fényképezéseket Pöschl Ferenc kir. főerdőmérnök, egyesületünk lelkes tagja végezte.

Mindazokat, akik e kutatás körül közreműködni és támogatásban részíteni sziveskedtek, odaadó lelkes munkásságukért és pártfogásukért a legnagyobb elismerés és köszönet illeti, mert támogatásukkal nemcsak a magyar történelmi kutatásnak, de az egyetemes históriának is nagy szolgálatokat tettek.

Tóth Kurucz János.

Tartalom.

Hivatalos rész.

Gyászjelentés Esterházy Ferenc gróf egyesületi elnök el- hunytáról	3
Jelentés az Egyesület 1908. évi működéséről és állapotáról	5
Zárószámadás 1908. évről	10
Költségvetés 1909. évre	11
Tisztkar és a tagok névsora	12
A gyűjtemények gyarapodása	17

Irodalmi rész.

Alapi Gyula: Ghyczy Kálmán emlékezete	22
Sörös Pongrác: Újabb adalékok a koppánmonostori apátság történetéhez	37
Tóth Kurucz János: A leányvári ásatások folytatása 1908-ban	46

